Přestavba českobudějovické radnice v letech 1727–1730

Lesk a bída barokního stavění

Daniel Kovář

Reconstruction of the České Budějovice Town Hall during 1727–1730
The Splendour and Misery of Baroque Art
The article summarises the information from archival sources documenting the Baroque reconstruction of the České Budějovice Town Hall during 1727–1730. Its original design by the architect Martinelli was only partially observed. During the realisation, the intention was changed based on the ideas of the investor – the municipal board, and the designs proposed by the builder Kelecsényi. The article further describes the contribution of the individual handicrafts and the procuration of the building material. The attachment presents the summary of accounted expenses.
Keywords: *České Budějovice – Anton Erhard Martinelli – Pavel Kelecsényi – Baroque era – town hall*

Příspěvek shrnuje informace z archivních pramenů, které dokládají barokní přestavbu radnice v Českých Budějovicích v letech 1727–1730. Její výchozí projekt od architekta Martinelliho byl respektován jen v hrubých rysech. Během realizace docházelo k průběžným změnám záměru, a to na základě představ městské rady jako investora a podle návrhů provádějícího stavitele Kelecsényiho. Článek se věnuje rovněž podílu jednotlivých řemeslných odvětví na stavbě radnice i opatřování stavebního materiálu. Přílohu tvoří sumář účetně doložených nákladů.
Klíčová slova: *České Budějovice – Anton Erhard Martinelli – Pavel Kelecsényi – baroko – radnice*

V souvislosti s přípravou publikace o českobudějovické radnici provedl autor příspěvku mj. revizi archivních pramenů, týkajících se barokní přestavby v letech 1727–1730. Připravovaná knížka však bude mít spíše dárkový charakter s nutně velmi omezeným rozsahem textu, a vytěžené detailní informace jsou proto v úplnosti představeny formou přítomného článku. Jde tu především o shrnutí údajů, vypovídajících o vlastním procesu vzniku stavby a jejím organizačním zajištění a také otázce autorství, zatímco architektonické či uměleckohistorické hodnocení ponecháváme stranou.

Prameny, dřívější literaturou v úplnosti nevyužité, zajímavým způsobem doplňují inspirativní pojednání Martina Šandy o radnici v kontextu díla architekta A. E. Martinelliho,[1] ale také článek Hynka Látala[2] i starší stavebně-historický průzkum.[3] V citovaných dílech se rozvinula diskuse, do jaké míry je možno architektonické ztvárnění budovy skutečně připisovat Martinellimu a jeho inspiracím z vídeňského prostředí a zejména staveb J. E. Fischera z Erlachu, jak pronikavě se na výsledné podobě podepsal provádějící polír Kelecsényi, a nakolik se do ní v praxi promítly představy městských konšelů.

Obr. 1: České Budějovice – radnice na vedutě náměstí z doby kolem poloviny 19. století. Z tmavého průčelí vystupují čtyři chrliče ve tvaru draků, které už v té době ale neplnily svou funkci a byly nahrazeny pozdními okapovými svody. Nad úroveň obvodových zdí přečnívají komíny v počtu tří až pěti. Zcela vpravo je zachycena severní boční zeď radnice se zřejmě dodatečně proraženým oknem; právě tato zeď se během stavby stala předmětem sporu s majitelem nižšího sousedního domu U Tří korun (SOkA České Budějovice).

1) *M. Šanda,* Anton Erhard Martinelli (1684–1747). Vídeňský architekt ve schwarzenberských službách. České Budějovice 2020.
2) *H. Látal,* Josef Emanuel Fischer z Erlachu – „autor" barokní podoby českobudějovické radnice, Výběr 38, 2001, s. 310–320; *týž,* Anton Erhard Martinelli ve službách Schwarzenbergů, in: M. Gaži ed., Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice 2008, s. 219–228.
3) *J. Muk – J. Urban – M. Barešová,* České Budějovice čp. 1 a 2. Stavebně historický průzkum. SÚRPMO Praha 1988, rkp.

Obr. 2: České Budějovice – snímek radnice z doby kolem roku 1870. Dobře jsou vidět okapové svody, napojené na korpusy starších chrličů. V severní boční zdi už jsou proraženy dva okenní otvory. Nad radniční atiku a boční zeď přečnívá pět komínů (snímek ze sbírky autora).

PRAMENY

Barokní stavba financovaná z veřejných (obecních) prostředků má výhodu v bohaté písemné materii, kterou nabízí městský archiv,[4] neboť městská rada jako kolektivní správní orgán, zodpovědný za nakládání s obecními penězi, musela vést průkazné záznamy o svých rozhodnutích a důslednou účetní evidenci za účelem zpětné kontroly. Můžeme tak nahlédnout do „zákulisí" stavebního procesu 18. století z poněkud jiného úhlu, než v případě soukromého investora.[5]

Základní archivní zdroj představují zápisy ze schůzí městské rady, pro inkriminované období zachované ve dvou chronologicky se překrývajících řadách (*in publicis*, *in iudicialibus*), jejichž obsah se vzájemně prostupuje; protokoly z některých schůzí existují ve dvou jazykových verzích, případně ve formě konceptu a čistopisu. Z účetního materiálu je klíčovým pramenem sumární přehled výdajů za stavbu radnice, zatímco hlavní knihy jsou ze sledovaných let dochovány jen torzovitě, podobně jako účetní přílohy. Proces formování výsledné podoby radnice se odráží v korespondenci s polírem Kelecsényim, uložené v tzv. Chronologické řadě.

Až nepochopitelně přezíravý postoj zaujali k přestavbě měšťanští kronikáři, kteří jí věnovali v rámci svých rukopisů proporčně jen malou pozornost. Například přední analista 18. století Lukáš Bernard Schneider (1717–1782), který si jinak všímal i některých dosti marginálních událostí, zaznamenal proměnu radnice lapidárně: *„Anno 1727 hat man angefangen das vorder Theil des Rathhauses zu bauen, und ist Anno 1730 diese vordere Theil zu Stand gebracht worden"*.[6] Přitom právě Schneiderovi mohla utkvět v paměti alespoň slavnost, spojená s vysvěcením radnice, která se odehrála v době jeho dospívání, tím spíše, že kronikářské záznamy začal pořizovat v roce 1737, tedy s nevelkým časovým odstupem.[7] Kusé jsou ovšem i zprávy dalších kronikářů oné doby, ať už Dominika Kollera (1693–1763), J. J. Millauera (1703–1788) nebo Jana Eichlera (1708–1761).[8]

PŘÍČINY BAROKNÍ PŘESTAVBY

Českobudějovická radnice vznikala srůstem a adaptacemi dvou původně měšťanských domů, získaných během 15. století do majetku obce. V širokém časovém rozmezí 1505–1570 jsou doloženy četné aktivity, směřující k rozšíření radniční budovy nebo úpravě reprezentativních prostor. Zásadní byla raně renesanční přestavba z let 1555–1556, bezprostředně vyvolaná statickými poruchami pilířů a klenebních systémů, dobíhající do roku 1559. Kromě výměny narušených nosných konstrukcí se jejím výsledkem stalo vnější sjednocení podoby radnice, jmenovitě zřízení jednotné sgrafitové fasády, stavba stupňovitých štítů a nárožní hodinové věže. Celková hmota a do značné míry i vnitřní rozvržení dvou původních objektů zůstaly při této stavební etapě v zásadě zachovány. Nad radniční budovou byl však svázán nový krov ještě pozdně gotického typu, charakterizovaný velkou hustotou masivních dřevěných prvků. Právě tato skutečnost se pak stala jednou z příčin barokní přestavby, neboť byl vyhod-

4) Státní okresní archiv České Budějovice, fond Archiv města České Budějovice (dále jen SOkA ČB, AM ČB).

5) Pro schwarzenberské prostředí detailně sledoval stavební aktivity zejm. *J. Ivanega*, Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou. Praha 2014; *týž*, Lovecký zámek Ohrada. Stavební dějiny. Praha 2014; *týž*, „Wohl, tüchtig und tauerhafft." Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703–1732). Disertační práce Masarykovy univerzity v Brně. České Budějovice 2015, rkp.

6) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1969, Kronika Lukáše Bernarda Schneidera, I. díl, pag. 594; kniha č. 1971, Kronika L. B. Schneidera (opis), fol. 383. Za celý rok 1730, kdy proběhlo slavnostní vysvěcení dokončené radnice, přináší Schneider jedinou, zato poměrně podrobnou zprávu o popravě dělostřelce.

7) K osobnosti kronikáře L. B. Schneidera a dalších analistů naposledy *M. Tošnerová – M. Květová*, Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800. Praha 2019, s. 160–166.

8) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1964, Kronika Tomáše Františka Veselého, pag. 519 a 524 (zápisy od roku 1713 vedl Dominik Koller); kniha č. 1972, Kronika Jana Jiřího Millauera, fol. 3r; kniha č. 1973, Kronika Jana Eichlera, pag. 38 a 49. Je signifikantní, že Millauer, povoláním primátorský písař a později hospodářský úředník a městský pokladník, ve svém stručném záznamu vyčíslil zejména náklady na stavbu radnice, stejně jako výdaje za zřízení vodovodu s kašnou (fol. VIIIv). Jediný Eichler přináší údaj o Schöpfově nástropní malbě sálu.

nocen jako rizikový z hlediska požárního.

Od druhé dekády 18. století, mimo jiné v souvislosti s ubytováním početně posílené vojenské posádky města, nápadně přibylo požárních incidentů různého rozsahu, včetně většího požáru osmi domů v roce 1720. Reakcí na latentní obavu z ohně se stala důslednější prevence, k jejímž nástrojům patřily úředně nařízené prohlídky domů a zejména otopných zařízení. Při vyšetřování případů z let 1714–1720 se jako nejčastější příčina zahoření vedle nedbalosti většinou ukázalo nedostatečné zabezpečení topenišť a řemeslných dílen, pracujících z ohněm, ale také chybějící oddělení domů požárními zdmi.[9] Série těchto událostí vedla k rozhodnutí zavést do města moderní vodovod s účelnou distribucí vody prostřednictvím veřejně přístupných kašen, ale ovlivnila také úvahy o způsobilosti dosavadní radniční budovy.

Obr. 3: České Budějovice – současná podoba barokní radnice. Vpravo dům U Tří korun, přestavěný a zvýšený v roce 1877 (všechna fota D. Kovář).

Při schůzi městské rady 7. června 1726 přišla na program otázka opravy radničního štítu, schodiště a zdi kvůli požárnímu nebezpečí („*na p. purkmistra navržení votis omnibus se sneslo, aby p. Jan Jiří Daublebský ze Šterneku a p. Donat Praegent conferirovali s p. Pavlem Kollečeným pallyrem Schwartzenbergským strany spravování rathauzského štítu, schodův a zdi proti ohni*“).[10] Druhým impulsem k rozhodnutí přestavět radnici byl nedostatek místa pro uložení městských písemností. Obojí je explicitně vyjádřeno v zápisu z radního sezení 15. listopadu 1726, které proběhlo v nepřítomnosti dlouhodobě nemocného primátora Hirsche: úřadující purkmistr jako poslední bod jednání (!) přednesl návrh, „*ob das Rathauß nicht wegen der Feuersgefahr nicht zu erbauen undt in sichern Standt zusetzen wäre, ohnedem ist pro Archivio kein sathsambes Spatium, dahero könte solches vorhero commissionaliter besichtiget werden*“. Vzápětí byla sestavena osmičlenná komise, složená z radních Finka, Braegenta, Rzeppy a obecních starších Simona, Wiskoczila, Wippela, Gaisslraitera a Strandla, pověřená ohledáním radniční budovy.[11] Prohlídka se konala 19. listopadu a následujícího dne komisaři předložili radě znepokojivá zjištění. Na severní straně chyběla dostatečná požární zeď, která by budovu oddělovala od sousedního hostince U Tří korun; opravy vyžadovala konstrukce nad Královskou světnicí; nad radní síní a místností obecních starších byla shledána poškozená izolační vrstva; kancelář byla příliš malá a její zvětšení by se neobešlo bez zbourání stáje pod ní v přízemí („*… uber der Königs Stuben ist nettig zu repariren, das Holz ist das wenigste zu gebrauch, uber den Ratts- und Eltesten Stuben ist nur ein schlechtes Fletz, die Cantzlei ist viell zu klein…*“).[12] Česká verze radního protokolu přináší emotivnější závěr: „*kdežto se vynašlo, že, což Pánbůh odvrátiti rač, kdyby oheň na půdu se dostal, od žádného by ani střecha, ani pokoj radní, ani starších obecních, ani královský pokoj proti ohni se salvirovati nemohl, jsouce pod střechou hrozné množstvo dubového dříví neb trámů*“.[13] Referát o stavu budovy vyvolal rozmluvu o potřebnosti přestavby („*Oritur quaestio, ob das Rathauß zu bauen*“) a ještě během téže schůze 20. listopadu 1726 padlo zásadní rozhodnutí, „*že rathauz v příštím jaře se stavěti má*“. Zároveň se konšelé usnesli vyzvat schwarzenberského políra Kelecsényiho, aby doporučil rozsah a postup přestavby.[14] O jiném odborníkovi nepadla zmínka, Kelecsényi byl evidentně jasnou volbou, nepochybně díky pozitivním zkušenostem s jeho profesní způsobilostí.

ROZDĚLENÍ ODPOVĚDNOSTI, ROZHODUJÍCÍ OSOBY – TROCHA PROSOPOGRAFIE

Barokní stavba je výsledkem úsilí konkrétních osob, které díky pramenům zachycujeme v různých úlohách a souvislostech, a to včetně opozičních situací (soused Schnarcher). Rozhodování v záležitostech radnice příslušelo dvanáctičlenné městské (vnitřní) radě a sboru obecních starších (vnější radě), který sestával z 24 měšťanů, ale vzhledem k poměrně dlouhému funkčnímu období (1724–1730) řada z nich zemřela. Smrt zastihla tři radní a devět starších,

9) Souhrnně na základě archivních zdrojů *D. Kovář*, Požáry, povodně, kobylky. Přírodní pohromy v dějinách Českých Budějovic. České Budějovice 2005, s. 44–47.

10) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 179v, zápis ze 7. 6. 1726, bod 9.

11) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728, fol. 368r, zápis z 15. 11. 1726, bod 13.

12) Tamtéž, fol. 371r, zápis z 20. 11. 1726, bod 13.

13) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 258r, zápis z 20. 11. 1726, bod 16.

14) Tamtéž.

Obr. 4: České Budějovice – letecký záběr radnice, pohled od západu. Původní pětici souběžných střech nahradila v roce 1905 plochá střecha, dosahující do výškové úrovně barokní atiky a na zadní straně ukončená atikou s historizujícím prvkem cimbuří. Renesančního původu je zadní křídlo na půdorysu obráceného písmene „L", jehož fasáda do Radniční ulice byla v baroku stylově sjednocena s bočním průčelím přední části radnice. K areálu patří dnes i sousední dům U Tří korun (na snímku vlevo), nově od základů vybudovaný roku 1877, a moderní vestavba z let 1998–2000 s hranolovou věží. Vyšší budova se sedlovou střechou v popředí uzavírá dům U Tří korun, na ni vpravo navazuje nižší objekt bývalé věznice z roku 1825.

z čehož polovina zesnula před zahájením stavby a dalších šest v jejím průběhu.[15] Vymírání mohlo mít fatální důsledky na kompetence městských orgánů, radní si toho byli nepochybně vědomi, a během prvního pololetí 1730 proto vyvíjeli snahu nejen o rychlé dokončení radnice, nýbrž i provedení obnovy rady.

Titulárně nejvyšším představitelem města byl sice primátor František Josef Hirsch (1659–1727), ale ten už se kvůli nemoci od poloviny 20. let prakticky neúčastnil zasedání rady a ještě před zahájením stavby radnice zemřel (3. února 1727).[16] V úřadě purkmistra se po měsíčních obdobích střídali zbývající konšelé, mezi nimiž se velké autoritě těšil Donat Braegent, který se nakonec stal Hirschovým nástupcem v primátorském křesle, ale až po dokončení přestavby v srpnu 1730. Stavělo se tedy za situace, kdy městské obci chyběl primátor, městská rada byla postupně oslabena až na 75 % a sbor obecních starších dokonce na 62 % řádného početního stavu. Je přirozené, že část tvořily osoby pasivnější, naopak jako jakýsi *spiritus agens* v záležitostech radniční stavby z pramenů vychází konšel Jan Jiří Daublebský ze Sternecku, „hodný muž rošafný" s velkým zájmem o komunální politiku, kterého k této roli předurčovaly už předchozí organizační zkušenosti z doby výstavby vodovodu.[17] Kronikář Eichler ho s odstupem času označuje dokonce jako „gubernátora" při stavbě radnice („*1727, den 2. Juli ist angefangen worden das Rathauß zu bawen, Tit*[ulus] *H*[err] *Hans Georg Daublebsky wahre Gubernator darbey*").[18]

Architektura radnice je obecně považována především za dílo stavitele Antona Erharda Martinelliho (1684–1747), vídeňského rodáka s italskými kořeny, působícího ve službách Schwarzenbergů. Není třeba tu o něm plýtvat slovy, neboť mu obsáhlou monografii nedávno věnoval Martin Šanda, který také na základě formálního rozboru radničního průčelí vyjádřil pochybnosti, nakolik vůbec byl původní Martinelliho projekt respektován.[19]

Klíčovou postavou při barokní proměně radnice byl stavitel s nevšedně znějícím příjmením, které nacházíme v pramenech i literatuře různě zkomolené: Pavel Kolečený, Kolečný a podobně. V jeho vlastnoručních podpisech, kolísajících mezi *Paul Keleczheny*, případně *Keletzheny* nebo *Keleczheni*, zaznívá stavitelův uherský původ. Jméno mající ve spisovné maďarštině tvar Kelecsényi bylo odvozeno od názvu obce Kelecsény (Kľačany, okr. Hlohovec) a užíval jej rozvětvený rod nižší šlechty, usazený původně v nitranské župě a během 17. století rozšířený i do sousedních žup.[20] Není zcela zřejmé, zda z této nobilitované vrstvy pocházel i Pavel, narozený asi roku 1676 v Senici, s ohledem na geografickou blízkost a možnosti vzdělání to však lze předpokládat. Někdy před rokem 1708 přišel do jihočeské Třeboně, kde potom působil jako polír ve službách Adama Františka ze Schwarzenbergu, byl hodnocen jako schopný odborník a mezi třeboňskou elitou se etabloval sňatkem s vdovou po bývalém primátorovi (1708).[21] Z druhé a třetí dekády 18. století máme svědectví o Kelecsényiho blízké spolupráci s knížecím architektem Antonem Erhardem Martinellim, avšak vlastní projekční činnost uherského

15) Státní oblastní archiv (dále jen SOA) v Třeboni, Sbírka matrik Jihočeského kraje (dále jen SMJK), Farní úřad (dále jen FÚ) České Budějovice (sv. Mikuláš), kniha č. 96, Matrika zemřelých 1709–1753, passim.

16) *D. Kovář,* Muži v čele budějovické radnice. České Budějovice 2008, s. 45. Ve své závěti Hirsch odkázal kapitál 800 zlatých, z jehož úroků měly být placeny mše ve vězeňské kapli na radnici – SOkA ČB, AM ČB, Testamenty, kart. 23, testament ze 17. 11. 1726.

17) *T. Sterneck,* Mezi měšťany a šlechtou. Dějiny rodu Daublebských ze Sternecku. Brno 2009, zejm. s. 182–194.

18) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1973, o. c. v pozn. 8, pag. 38.

19) *M. Šanda,* o. c. v pozn. 1, s. 323–327.

20) *I. Nagy,* Magyarország családai VI. Budapešť 1860, s. 163–167.

21) SOA v Třeboni, SMJK, FÚ Třeboň, kniha č. 26, Matrika oddaných 1660–1730, pag. 129; zde je uveden jako „*mládenec Pavel Keleczenj palir z města Senice z Uher*". Matriky narozených ze 70. let 17. století pro slovenskou Senici nejsou dochovány. Rok narození odvozujeme z věku, který Kelecsényi uvedl 26. 5. 1728 ve výslechovém protokolu o okolnostech vzniku požáru („*Ich binn 52 Jahr alt*") – SOkA ČB, AM ČB, Chronologická řada (dále jen CHŘ), kart. 75, protokol z 26. 5. 1728.

políra je doložena jen nedostatečně.[22]

Odborně zdatný stavitel, jakým Kelecsényi nepochybně byl, se mohl v regionu dobře uplatnit i mimo svůj hlavní zaměstnanecký poměr u Schwarzenbergů. V jeho případě můžeme za nejdůležitější „vedlejší" zaměstnání považovat několikaleté angažmá v Českých Budějovicích, kde nejprve řídil práce spojené s výstavbou nového vodovodního systému a monumentální kašny uprostřed náměstí (1721–1727).[23] Spokojenost s touto spoluprací – sotva lze připustit opak – vedla budějovický magistrát, aby pověřil Kelecsényiho i další rozsáhlou zakázkou na přestavbě radnice. Případné doporučení od Martinelliho tu mohlo sehrát nanejvýš pomocnou úlohu, rozhodující byla dobrá zkušenost. Na Kelecsényiho byla delegována značná odpovědnost: v listopadu 1727 až dubnu 1728 je v zápisech ze schůzí městské rady označován jako *„Director zdejšího rathauzského stavění"*, *„Palliermistr Třeboňský a Director stavění při renovirujícím zdejším rathauzu"* nebo také *„Director zdejšího v renovirováním* (sic!) *postaveného rathauzu"*.[24] Kelecsényi se zde těšil odborné autoritě a respektu, jeho názor měl zpravidla značnou váhu, a to i přes některé neshody a konflikty. Radní se na něj obraceli při řešení složitějších otázek, ale i některých banalit, které se v průběhu stavby vyskytly (otvory pro mříže v kamenných ostěních apod.). Vztah Kelecsényiho s Českými Budějovicemi se ještě prohloubil tím, že v letech 1725–1730 mu byl k dozoru nad hospodařením svěřen Jan Jiří Millauer, mladý, ale schopný městský úředník.[25]

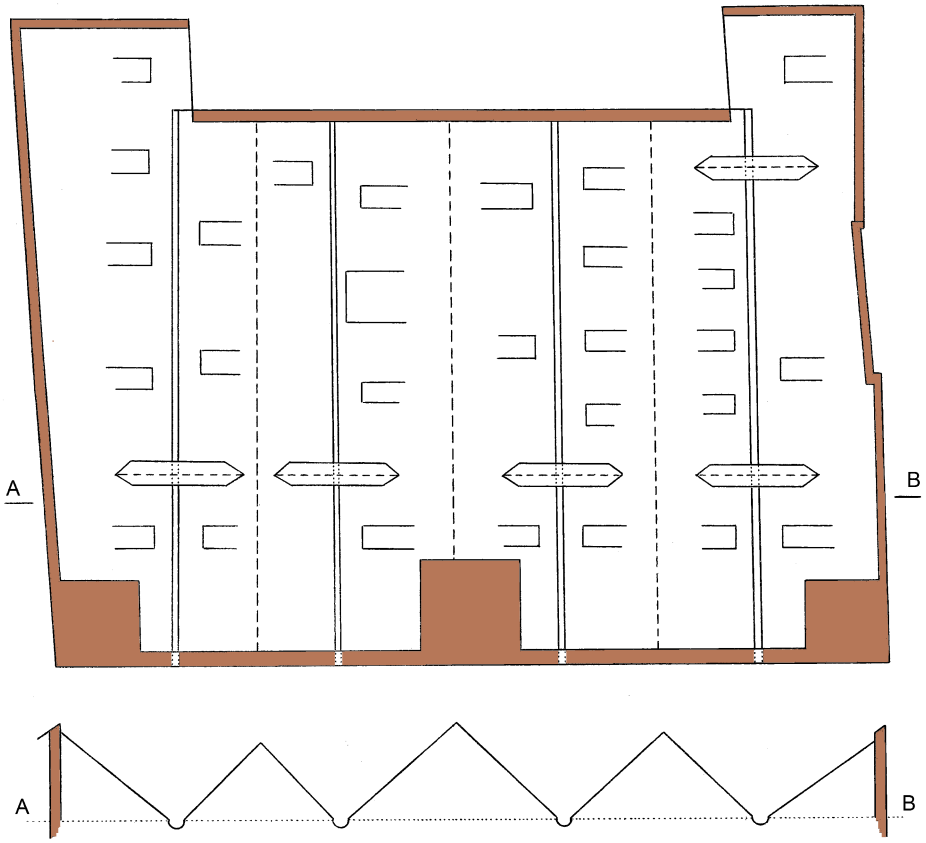

Obr. 5: Schéma barokního zastřešení radnice třemi sedlovými a dvěma pultovými střechami, zaniklého počátkem 20. století. Na výkresu je patrné i rozmístění vikýřů a propojení podkrovních prostor krytými lávkami (Originál zaměření z roku 1859 viz SOkA České Budějovice, fond AM České Budějovice, fondové oddělení 1868–1928, kart. 122, sign. 3 11/3, překreslil D. Kovář).

VÝCHOZÍ PROJEKT – VÍCE MARTINELLIHO NEBO KELECSÉNYIHO?

Jednání o projektu přestavby probíhala na jaře 1727 a pro městskou radu při tom byl „styčnou" osobou Kelecsényi, který patrně zprostředkoval i účast Martinelliho. Ve své schůzi 17. dubna konšelé rozhodli pozvat Kelecsényiho do Českých Budějovic k diskusi *„v příčině abrysu faciady rathauzu"*. Z německé verze protokolu vyplývá, že výkres už byl hotov, ale mezi radními nepanovala shoda, zda má být navržená podoba realizována (*„ob das Bauen mit dem Rathauß vorzunehmen vermög des Abrüßes"*).[26] Konzultace s Kelecsényim proběhla nejpozději 30. dubna 1727 a týkala se v zásadě čtyř bodů: za prvé bylo usneseno umístit na velkou věž pozlaceného orla (*„auf den großen Thuern ein vergolter Adler"*), za druhé na obě menší věže lvy s korunkami (*„auf die 2 kleine 2 Löwen mit Cron"*), za třetí o něco zvýšit dvě malé věže (*„die 2 kleine Thürml etwas erhöhen"*) a čtvrtá položka se týkala prostřední věže, snad jejího statického řešení (*„wegen des großen Thurn will er gutstehen"*).[27] První dva body lze ze stavebního hlediska považovat za detaily, ale prozrazují, že už od počátku se rodila i symbolika radnice, vyjadřující zemský patriotismus. Navíc je zřejmé, že již úvodní projekt, dokončený nejpozději v první polovině dubna 1727, vycházel z konceptu trojvěží a byly pouze dolaďovány vzájemné proporce.[28]

Na základě těchto ujednání vypracoval schwarzenberský stavitel Martinelli upravený výkres, který přivezl konšel J. J. Daublebský ze služební cesty do Vídně a předložil jej svým spoluradním na schůzi 25. června 1727

22) *J. Ivanega,* 2015, o. c. v pozn. 5, s. 66–69.
23) Zejm. *R. Huyer,* Aus Alt-Budweis. I. Die Wiesenmühle. II. Der Samsonbrunnen. České Budějovice 1898, s. 34–40.
24) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 406–407, zápis z 12. 11. 1727, bod 18; fol. 473r, zápis z 21. 4. 1728.
25) *D. Kovář,* Předlouhý život vojenského vysloužilce. Pokus o verifikaci jedné zprávy z českobudějovické měšťanské kroniky 18. století, in: Jihočeský sborník historický 88, České Budějovice 2019, s. 256–263, zde s. 261.
26) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 301v, zápis ze 17. 4. 1727, bod 13.
27) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, fol. 433r, zápis z 30. 4. 1727, bod 15; česká verze protokolu obsahuje pouze konstatování, že věc byla projednána s Kelecsényim – SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 306r, zápis z 30. 4. 1727, bod 15.
28) Uplatnění trojice věží s akcentem nejvyšší střední věže je samo o sobě výjimečné; v kontextu radničních budov má jakousi analogii snad pouze u starší radnice na pražské Malé Straně.

(„*…abriß od kníž*[ecího] *Schwartzenbergského Baumistra p. Martinellyho pro renovirující zdejší Rathhaus*“).[29] Ale už 4. července odeslal budějovické radě Kelecsényi vlastní výkres, k jehož autorství se v průvodním listě nepřímo hlásí užitím gramatické první osoby. Citujme v původním německém znění:[30] „*hier überschike dem Grundt Riß zu der Faciada, ich habe daß Fronti Spicium gleich wohl in die Mitte eingericht, wie auch die Fenster regular, so wohl außwendig als inwendig eingetheilt, allein in dem kleinen Zimer einwendig kunte es nicht geschehen, wie in dem Riß zusehen ist, die Schwibögen kunte ich in einer Gleiche weiter nicht zusamen bringen, die Pfeiller werdten recht sein, der mitlere mueß etwas stärker sein wegen der Altana, es wirdt oben gut stehen, der Steinmetz kan die Quatrstukh vermög dießen Gruntriß einrichten, die rothe Farb bedeutet die neye Stein, welche müßen gemacht werdten, der Zimermaister kan mit denen Dachungen forthfahren, es bleibet bei der vorigen Abredung, weillen daß Frontispitium muß in die Mitten komen, sonsten mächten es und alle Leuth vor übel haben, der Zimermaister solle nicht vergeßen alda, wo die Thuren werde komen, daß Tach nur schlecht aufstellen, weillen man mueß widerumb auf denen 3 Orthen weknehmen, ist angeteut mit dem Raiß Blei, mit denen Pfeillern kan man forthfahren zum versetzen, nachgehents die Grister machen, wie auch die Fenster eintheilen, daß wirdt dem Zimermaister nichts verhindern…*“ [31]

Buď tedy Kelecsényi během pouhých devíti dnů Martinelliho doručený plán významně přepracoval, nebo paralelně dodal vlastní autorský návrh, což je vzhledem k velmi krátkému časovému intervalu pravděpodobnější. Samotný proces vzniku výchozího projektu byl tedy složitý a pro nás těžko uchopitelný.

ROZHODNUTÍ

Konečný verdikt nad starou radnicí zazněl 9. července 1727, kdy konšelé rozhodli, že „*k renovirování zdejšího radního domu s odlomení*[m] *střechy začátek se učiniti má*“.[32] Stalo se tak bezprostředně poté, co byl od Kelecsényiho doručen upravený výkres[33] a městská rada konstatovala, že tesařský i kamenický mistr už jsou informováni a připraveni. Následujícího dne obdrželi polír, tesař a kameník instrukci, že se mají řídit pokyny radních Bartoloměje Finka z Finkenheimu a Simona Mardetschlägera, pověřených inspektorů stavby.[34] Stavební práce začaly snesením velkých stupňovitých štítů, sejmutím střešní krytiny a rozebráním těžké konstrukce krovu („*Item seyndt auf dem Rathhauß die große Schildtmauren und große schwäre Tachungen abgetragen, wie auch auf andere Weis angefangen worden zubauen*“).[35] První platba nádeníkům za odstraňování staré střešní krytiny je datována 14. červencem 1727.[36] Na páteční schůzi městské rady 18. července znovu přišla na pořad otázka, zda pověřit dohledem na stavbě Kelecsényiho, který měl do města dorazit v pondělí. Bylo rozhodnuto kladně, a to navzdory pochybnostem a nesouhlasu purkmistra, podle nějž se Kelecsényi dopustil už mnoha chyb a měla by být za něj hledána náhrada („*aus Ursach, daß er viell Fehler schon begangen, mann soll anderer fragen*“) anebo alespoň, aby se „*totižto ne on Kollečený sám, nýbrž vícej lidí k directi téhož stavení vzalo*“.[37]

IMPROVIZACE: PODLOUBÍ, PORTÁLY, OTÁZKA „ALTANA“ A JINÉ

Městská rada zjevně nepovažovala stávající stavební výkres za závazný, nebo přinejmenším neměla zábrany zásadním způsobem zasahovat do některých dílčích prvků i do celkové kompozice. Sotva několik dnů po zahájení prací konšelé projednávali otázku, zda se má podloubí ponechat otevřené, nebo zda jej zazdít, tak „*aby rathauz zdejší regularius obnoven a obkrašen býti mohl*“.[38] V návrhu ovšem nebylo úplné zrušení volného průchodu, které by přerušilo souvislý okruh kolem náměstí, a vytvořilo tak nebezpečný precedens,[39] nýbrž jen míra jeho oddělení od vnějšího prostoru. Nakonec 23. července 1727 rada přijala kompromisní řešení, kdy je podloubí skryto za jakousi plentou a směrem ven se otevírá pouze dvěma vstupními portály a šesti okny bez výplní, a sice s odvoláním na původní projekt („*Die Abriß soll mit Vermauern der Lauben bleiben*“).[40] Radnice tím získala více „palácový“ vzhled a fasádu bylo možno lépe komponovat už od úrovně terénu, než kdyby přízemí odlehčovala dlouhá kolonáda. Zvolené řešení mělo i své praktické příčiny: jednak zajistilo staticky bezpečnější základnu pro střední věž a předsazený štít, jednak bylo vynuceno i nepravidelným rytmem původních oblouků, které pocházely ještě ze dvou středověkých domů a jejich uvedení do žádoucí symetrie by si vyžádalo demolici celé čelní stěny radnice s nepředvídatelnými důsledky.

O měsíc později konšelé váhali v další důležité otázce, týkající se kompozice radničního průčelí, totiž počtu a rozmístění architektonických prvků, označených v českém

29) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 329r, zápis z 25. 6. 1727, bod 14.

30) Přestože v edicích novověkých dokumentů bývá zpravidla uplatňována transkripce, přibližující text modernímu pravopisnému úzu, v přítomných listech Pavla Kelecsényiho je více respektován individuální styl pisatele, včetně některých chyb proti gramatickým pravidlům němčiny. Dopisy svým způsobem vypovídají o osobnosti autora, k jehož profesi patřilo estetické cítění: velmi úhledné a pravidelné písmo tu kontrastuje s pravopisnými nedostatky, prozrazujícími, že německý jazyk patrně nebyl jeho mateřštinou.

31) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, Kelecsényiho list z Třeboně ze 4. 7. 1727.

32) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 335r, zápis z 9. 7. 1727, bod 11; německá verze analogicky „*mit der Tachung solle der Anfang gemacht werden*“ – SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, fol. 465r, zápis z 9. 7. 1727, bod 16.

33) V radním protokolu: „*H. Kolletscheny schicket den Grundtrüß hat es recht eingetheillet*“; výraz „Grundtrüß“ zde pravděpodobně vyjadřuje stavební výkres obecně, nikoli půdorys.

34) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, fol. 468v, zápis z 10. 7. 1727, bod 16–6.

35) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1964, o. c. v pozn. 8, pag. 519.

36) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, Rejstřík výdajů na stavbu radnice 1727–1730.

37) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 344v, zápis z 18. 7. 1727, bod 20; kniha č. 227, fol. 483r, zápis z 18. 7. 1727, bod 19.

38) Tamtéž, kniha č. 188, fol. 346v, zápis z 23. 7. 1727, bod 11.

39) Existence domovního podloubí podél ulic a náměstí, pokud víme, nebyla nijak právně ukotvena. V některých méně frekventovaných ulicích docházelo teprve během první poloviny 19. století k zazdívání podloubí některých soukromých domů, čímž si měšťané nadlepšovali vnitřní obytnou nebo užitnou plochu.

40) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, fol. 485r, zápis z 23. 7. 1727, bod 11.

i německém textu jako „altana“. Psal o nich Kelecsényi už 4. července 1727, kdy radě vysvětloval své pohnutky, jimiž se řídil při tvorbě upraveného výkresu fasády: *„Die Schwiebögen kunte ich in einer gleiche weiter nicht zusamen bringen, die Pfeiller werdten recht sein, der mitlere mueß etwas stärker sein wegen der Altana, es wirdt oben gut stehen, der Steinmetz kan die Quatrstukh vermög dießen Gruntriß einrichten“*.[41] Podstata sdělení je tedy v tom, že střední pilíř podloubí musel být zesílen, aby na něm mohla dobře stát „altana“. Při zasedání rady 25. srpna 1727 purkmistr přednesl Kelecsényiho dotaz, zda mají být altany dvě, nebo jen jediná (*„daß sich Herr Kolletscheny anfraget ob 2 oder 1 Altan machen solle“*). Kelecsényi se zároveň domníval, *„že altany před vokny u rathauzu by pravě ku prostředku okna a nad brány neb dveře rathauzské přišly“*. Purkmistr se konšelského sboru dotázal, *„zdaliž dvě altany nebo jenom jedna a ta v prostřed rathauzu stavěna být má“*, a odpovědí mu bylo rozhodnutí, že *„die 2 Altan sollen dem Rüß gemäs gemacht werden, bey Ankunft des H*[errn] *Kolletscheny ist nochmahl zu deliberen wan weither kein Anstand hervorkombt, ist fortzufahren“*.[42]

Radní tedy rozhodli zřídit dvě „altany“, tak jak byly zaneseny ve výkresu fasády. Co však termín skutečně vyjadřuje? V literatuře se objevuje názor, že se jedná buď o věže, nebo pavilonovité vyhlídkové nástavby, které úvodní Martinelliho projekt možná ani neobsahoval.[43] Proti tomuto výkladu se však staví několik argumentů. Jednak srpnová schůze rady projednávala „altany před vokny“, což by v případě věží musela být nápadná jazyková neobratnost. Německo-české slovníky 18. století překládají výraz „Altan“ do češtiny termíny „altánek“ nebo „pavláčka“.[44] Rovněž v budějovických pramenech se slovo „altana“ objevuje pouze v naznačených souvislostech z léta 1727, zatímco pro věž se vždy užívá výrazu „Thurn“. Sám Kelecsényi v listě ze 4. července 1727 rozlišuje „Altana“ a „Thuren“, přičemž tento druhý termín označuje věž a z kontextu navíc vyplývá, že měly být tři. Nejdůležitějším argumentem, proč nespojovat „altany“ s věžemi, je výše citovaný zápis ze schůze 30. dubna 1727, kde už se výslovně hovoří o třech věžích. Zdá se, že „altany“ mohly být jakési balkony či pavlače, méně pravděpodobně arkýře, které nakonec zůstaly nerealizovány. Za srovnání tu stojí například balkony o něco mladší radnice v Písku, a jako epilog dodejme, že ještě roku 1805 vznikl projekt balkonu s kovaným zábradlím, který měl být umístěn před střední okno prvního patra budějovické radnice.[45]

V blíže neznámé době provedl Martinelli úpravy v projektu, za což mu radní 12. září 1727 schválili odměnu 6 tolarů (*„za ten od něho opravenej abryß Rathhauzu zdejšího“*).[46] Daublebský 20. října 1727 referoval ostatním konšelům, že Martinelli má v úmyslu přijet do Českých Budějovic, odměna za práci mu nepřipadá dostatečná, a navíc prý zjistil, že se nestaví podle jeho plánu (*„wie nach der Baumeister Martinelli herkam wollte, wan man ihm verlangen wurde, die Discretion seye ihm zu gering, und er habe vernohmen, daß es nicht seinen Ryß gebauet werde“*). Zápis obsahuje poznámku, bohužel jen strohou, v tom smyslu, že Kelecsényi chce zůstat doma, pokud Martinelli přijede.[47] Může jít o náš nesprávný výklad, anebo se polír obával architektova hněvu?

Někdy kolem přelomu roku 1727/1728 si Kelecsényi zřejmě odvezl do Třeboně výkres (*Abriß*), bez nějž městská rada blokovala postup některých prací a odmítla poskytnout kamenickému mistru vozy k přepravě materiálu. Na základě kameníkovy stížnosti Kelescény 18. ledna 1728 odeslal výkres (*Gruntryß*) zpět do Českých Budějovic, ale s důrazem na to, že určité věci bude muset osobně vysvětlit, aby byly správně pochopeny (*„allein es währe nöthig, daß ich auch alda währe, daß ich kunte dem löblichen Magistrat eines und anderes expliciren, sonsten wurden sich die Herren nicht recht können dareinfinden“*). Přislíbil proto přijet 22. ledna večer a hned druhého dne ráno předstoupit před městskou radu, aby podal výklad k úpravám plánu.[48] Radní po uskutečněné prohlídce staveniště rokovali, *„na jaký způsob staré stavení nynější se renovirovati a v lepší řád uvésti má, kdežto project pana Kollečenýho totaliter se approbiruje“*.[49] To bylo před zahájením druhé stavební sezóny!

Znovu Kelecsényi navštívil staveniště 8. dubna 1728, shodou okolností v den, kdy v blízkosti radnice vypukl jeden z největších požárů města 18. století. Pohyboval se právě na lešení na přední straně (*„auf den vorobern Gerist“*), když zaslechl tři poplašné výstřely městské stráže a zvonek z pranýře, načež vystoupal na horní lešení (*„auf daß obere Gerist hinauf“*), odkud spatřil hořící střechu nedalekého domu.[50] Hlavním důvodem, proč konšelé políra na tento den zvali, ovšem bylo *„spatřiti staré fundamenta neb grunty zdí rathhauzských, které nyní, když již vysoká nová zeď na nich vyvedena jest, škodné býti počínají“*. Absence trvalého odborného dozoru přinášela své nedobré plody a ohrožovala samotnou kvalitu stavby. V předvečer Kelecsényiho návštěvy – 7. dubna 1728 – radní výjimečně konzultovali s místním zednickým mistrem Pavlem Haubenbergerem, *„jak by to stavení rathhauzské foremně a trvanlivě se vésti mohlo“*,[51] přičemž zůstává záhadou, proč nepověřili právě Haubenbergera, jinak poměrně schopného mistra, stálým dohledem na staveništi.

Začátkem jara 1728 se zrodila podoba budoucích dvou portálů, jejichž výkresy Kelecsényi poslal 15. dubna konšelům spolu s několika (devíti) poznámkami k rozestavěné budově a naléhavě žádal o jejich posouzení a schválení. Z průvodního dopisu zaznívá nespokojenost s neshodami a nejasnostmi, ovlivňujícími hladký průběh stavby, které působily Kelecsényimu trýzeň a které si přál překonat v zájmu rychlejšího pokračování prací a odvrácení zbyteč-

41) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1964, o. c. v pozn. 31.
42) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 357v, zápis z 25. 8. 1727, bod 6; kniha č. 227, fol. 505r, zápis z 25. 8. 1727, bod 6.
43) *H. Látal*, 2001, o. c. v pozn. 2, s. 316–317; *M. Šanda*, o. c. v pozn. 1, s. 327.
44) Např. *C. Z. Wussin*, Lexicon tripartitum oder Teutsch- Lateinisch- und Böhmisches Wörter-Buch. Praha 1742, s. 8.
45) SOkA ČB, AM ČB, spisy fondového oddělení 1788–1850, sign. VIII/16/1805.
46) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 370v, zápis z 12. 9. 1727, bod 24.
47) Tamtéž, fol. 395v, zápis z 20. 10. 1727, bod 15; kniha č. 227, fol. 536v, zápis z 20. 10. 1727, bod 14.
48) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 427v, zápis z 21. 1. 1728, bod 17; SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, list z 18. 1. 1728.
49) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 428v–429r, zápis z 22. 1. 1728, bod 6.
50) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, list z 26. 5. 1728.
51) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 467r, zápis ze 7. 4. 1728, bod 18.

Obr. 6: Atika hlavního (východního) průčelí s otisky původních sedlových střech, stav 2021.

ných výdajů: *„hier überschike ich dem Riß zu denen zweien Portalen, nebenst auch einige Notata über daß nun in Bau stehende Gebeu, wan einem löblichen Magistrats dießes alles beliebig währe zuerwögen und eine beständige Resolution darüber zu faßen, in was eines löblichen Magistrats belieben geruhet, daß selbe ratificiren und in Ruhe Standt setzen, sonsten wurde niehemahlen kein Endt deren Confusionen sein, welche einem löblichen Magistrat nichts anderst als Verdrüßlichkeiten verursachen thäten, und dem Gebeu höchst nachtheilig währen und mir Melancholei machete, weillen ich nicht weyß würklich und beständig, mit was man solle keck forthfahren, auf dieße weyß, währe nichts anderst zu hofen, als einige Unordnung in dem Gebeu, Versaumnus der Zeit und unfruchtbahre Außgebung des Geldes“*.[52] Počet připomínek, které Kelecsényi poslal radě, známe díky zápisu o jejich projednávání 21. dubna 1728 v radním kolegiu: *„9 punctův, co by tak při témž renovirování se observirovati a zjinačiti mělo“*.[53] Neznáme přesně jejich obsah, jistě však reagovaly na vyvstalé konfliktní situace a svědčí o Kelecsényiho průběžném promýšlení optimálního postupu stavby.

Dílčí projekty nebo změny vznikaly i v pokročilém stadiu stavby; zčásti je vyvolával samotný postup prací a průběžně odhalované konstrukční či statické závady. Například 27. srpna 1728 Kelecsényi doporučil stržení klenby, kterou osobně prohlédl. Radní jeho návrh schválili, přestože to znamenalo výrazné prodražení stavby.[54] Dopisem z 26. září 1728 Kelecsényi připomínal magistrátu některá – blíže nespecifikovaná – ujednání důležitá pro další postup a zároveň děkoval, že rada schválila jeho plán (*mein Project*); slovo *Project* zde ovšem může vyjadřovat návrh či záměr v obecné rovině. Z téhož dopisu zaznívá ostřejší výtka vůči místnímu polírovi, Kelecsényi žádá, aby se mu zakázalo činit vše, co působí ke škodě radnice, a vyjadřuje naději, že stavba bude svěřena zkušeným osobám. Tím snad dojde ke stabilizaci poměrů a uklidnění nepokojů (*Turbation*).[55]

POSTUP A FÁZE STAVBY

Po rozebrání starého krovu a stržení zděných štítů byla během léta až podzimu 1727 svázána nová krovová konstrukce; podle pokynu Kelecsényiho ze 4. července měla být provedena a zakryta v plném rozsahu, ovšem v místech tří budoucích věží měla mít provizorní charakter, aby mohly být později vyřezány čtvercové otvory pro prostup věžních těles.[56] Před 2. říjnem 1727 tesařský mistr požádal *„za novej provaz k spoušťění a vytahování rozličných k stavění potřebných těžších materialium pro rathauz“*.[57] Hypoteticky mohlo jít o 42 sáhů dlouhé lano (*Aufzugsaill*), vykázané v závěrečném účtu.[58] Zároveň bylo sestaveno lešení, které nejspíše stálo až do konce léta 1729. Zednické a kamenické práce na hlavním průčelí probíhaly od začátku září 1727 a pokračovaly během roku 1728.

S pokročilým podzimem docházelo k přerušení stavebních prací, respektive jejich přesunutí do interiéru: 27. října 1727 rada rozhodla, že stavba bude zastavena koncem měsíce,[59] načež schválila Kelecsényiho návrh, *„aby nyní v zimě co potřebno jest se pořád zbořilo, tak aby stavení zjara tudy zdrženo nebylo“*.[60] Od listopadu 1728 přes zimu mělo probíhat pouze omítání pokojů, jinak byly zadány zámečnické práce a zároveň opatřován materiál pro příští sezónu.[61] Zedníkům bylo od ledna 1729 placeno za práci *„in denen Zimmern winter Zeit“*.[62] Po vybourání některých zděných konstrukcí zůstala radnice v únoru 1728 na určitý čas volně přístupná, na což radní reagovali zavedením nočních stráží a také okamžitým přesunem archivu na bezpečné místo.[63]

O dispozici vnitřních prostor a jejich konstrukčním řešení se rozhodovalo průběžně: v létě 1728 například o str-

52) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, list 15. 4. 1728.
53) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 473r, zápis z 21. 4. 1728.
54) Tamtéž, kniha č. 278, Kniha zápisů ze schůzí městské rady in judicialibus 1728–1731, fol. 121v, zápis z 27. 8. 1728, bod 9.
55) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, Kelecsényiho list z Třeboně z 26. 9. 1728.
56) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 31.
57) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 388v, zápis z 2. 10. 1727, bod 14.
58) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, fol. 20v. Při své délce (42 sáhů = 79,65 metru) mohlo být použito i pro vytahování materiálu ke stavbě prostřední věže.
59) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, fol. 538r, zápis z 27. 10. 1727, bod 2.
60) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 406–407, zápis z 12. 11. 1727, bod 18.
61) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 196r–v, zápis z 19. 11. 1728, bod 13.
62) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, fol. 7r.
63) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 428v, zápis z 13. 2. 1728, bod 28.

žení staré klenby, na jaře 1729 rada s Kelecsényim projednávala otázku podoby klenebního systému na velkém schodišti a zdůraznila nutnost zřídit zde okénko. Ve stejné době bylo uvažováno o umístění záchodu – usneseno, že vchod do něj má vést z místnosti městských knih (*Bücherstuben*).[64] Výsledkem podobných improvizací je možná i zazděný pozdně gotický portálek i s okovaným dveřním křídlem, objevený při rekonstrukci v 90. letech 20. století. Od března 1728 byly postupně instalovány zámečnické prvky, roku 1729 probíhala úprava mramorových podlah. Zdá se, že po celou dobu přestavby zároveň zůstal v radnici zachován úřední provoz, stěhující se nejspíše podle potřeby do využitelných částí budovy.

Obr. 7: Současné podkroví radnice s otisky původních čel sedlových střech a s podpůrným pilířkem atiky; vpravo spodní část tělesa jižní boční věže, stav 2021.

Zvnějšku zatím radnice získávala typickou siluetu. Na jaře 1729 byla stavebně dokončena prostřední věž a 1. července osazena makovicí (staré tři makovice měly být přeneseny na novou kapli Smrtelných Úzkostí Páně).[65] Boční věže se teprve začaly stavět. Následovala v létě 1729 štuková a malířská výzdoba průčelí, včetně hodinových ciferníků, načež mohlo být odstraněno lešení. Na podzim 1729 se osazovaly některé okenní mříže a instalovala otopná zařízení. Zjara 1730 byly dokončeny měděné chrliče a možná také plastiky na atiku.

Před zahájením poslední sezóny proběhla 29. března 1730 prohlídka radnice za přítomnosti Pavla Kelecsényiho, který zřejmě na základě naléhání konšelů přislíbil, že práce by měly být hotovy do svatého Michaela (29. září). Stále ovšem nebylo rozhodnuto, zda hlavní radniční sál má být zdoben stropní freskou anebo štukaturami.[66] To se definitivně vyřešilo koncem první květnové dekády a následovala 16. května další komisionální obhlídka.[67] Během června a července 1730 se úsilí soustředilo hlavně na vnitřní vybavení, nábytek a další náležitosti, související s oslavou renovace rady. Souběžně se jednalo také o výrobě hodin a hodinových cimbálů, dodaných teprve na podzim 1730. Poslední platba za zámečnické práce je datována 24. listopadem 1730.

Přestavba radnice se neobešla bez interakce se sousedem Ferdinandem Schnarcherem, majitelem vedlejšího domu U Tří korun, a to bez ohledu na skutečnost, že sám se jakožto obecní starší (člen tzv. vnější rady) aktivně podílel na výkonu městské samosprávy. Již 15. dubna 1728 musela být projednávána Schnarcherova stížnost, že stavební aktivita poškozuje jeho dům. Požadoval mj. zvýšení zadní zdi radnice o loket, aby se tak omezilo nebezpečí rozšíření ohně; stavba této požární zdi, včetně jakéhosi poddimenzovaného pilíře, se stala jedním z předmětů jednání při osobní návštěvě Kelecsényiho v Českých Budějovicích 18. června 1728.[68] Později Schnarcher považoval nastavěnou požární zeď za příliš vysokou, takže mu zhoršovala světelné poměry i odvádění srážkové vody. Jeho stížnosti neustávaly ani během jara 1729.[69]

Kromě sousedských nepříjemností se během stavby patrně přihodil i závažnější úraz, který se jako jediná položka tohoto druhu objevuje v závěrečném účtu – za léčení Josefa Kehrnera bylo vydáno 9 zlatých a také tato částka se promítla do celkových stavebních nákladů.[70]

STAVEBNÍ DOZOR A OSOBNÍ PŘÍTOMNOST STAVITELE

Písemné prameny poskytují částečnou odpověď na otázku, jak byl vykonáván přímý stavební dozor. Začátek přestavby vykazuje i v tomto směru určité známky improvizace, když byli řízením stavby dočasně pověřeni radní Fink a Mardetschläger. Později na práce průběžně dohlížel „budějovický polír" (*Budweiser Pallier*),[71] víceméně asi trvale přítomný na staveništi. Kromě toho fungoval zřejmě i nadále jakýsi institut měšťanského dozoru: např. roku 1730 dostal Šimon Mayer dva sudy piva jako odměnu za dohled na radnici (*wegen Nachsehung beym Rathauß*).[72]

64) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 290v–291r, zápis z 27. 5. 1729.
65) SOkA ČB, AM ČB, fol. 303r, zápis z 22. 6. 1729, bod 26.
66) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1728–1731, fol. 428v, zápis z 29. 3. 1730, bod 10.
67) SOkA ČB, AM ČB, fol. 464v, zápis z 24. 5. 1730, bod 2.
68) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 470r, zápis z 15. 4. 1728; fol. 476r, zápis z 26. 4. 1728; fol. 490v, zápis z 10. 6. 1728, bod 16, a fol. 491v, zápis z 18. 6. 1728, bod 3; kniha č. 227, fol. 504v, zápis z 25. 8. 1727, bod 5; fol. 512v, zápis z 1. 9. 1727, bod 19-5 a jiné.
69) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 268r, zápis ze 6. 4. 1729, bod 9.
70) SOkA ČB, AM ČB, o. c v pozn. 58.
71) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 50.
72) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 445v, zápis ze 17. 4. 1730, bod 17.

Obr. 8: Pamětní spis z 30. června 1730 po vyjmutí z makovice radniční věže v listopadu 1994 (SOkA České Budějovice).

Obr. 9: V baroku zazděný sedlový portálek i s původním křídlem dveří, pobitým plechem a železnými pásy, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

Třeboňský Kelecsényi, hlavní zodpovědná osoba, přijížděl do Českých Budějovic řádově jedenkrát za měsíc, nebo podle potřeby po dohodě s magistrátem, pokud se vyskytly aktuální záležitosti k řešení. Jak se zdá, ustálil se zvyk, že zajížděl na staveniště většinou koncem každého měsíce, respektive během poslední dekády, a strávil tu jeden až tři dny, ubytován a stravován na účet obce.[73] Jeho přítomnost měla vliv na pracovní morálku, což nám prozrazuje například stížnost z října 1728, že zedníci špatně pracují, když na ně Kelecsényi nedohlíží.[74] Kelecsényiho absence vzbuzovala v radních obavy o zdárný průběh díla a například v lednu 1728 mu vzkázali, *„aby někoho rozumného sebou přivezl, který by v jeho nepřítomnosti té věci rozuměl, a stavení dirigirovati mohl“*.[75]

Autor původního projektu Martinelli neměl mnoho příležitostí osobně navštívit staveniště, a je dokonce možné, že zde během prací vůbec nebyl. Podle stavitelova hrubého itineráře, sestaveného Janem Ivanegou, pobýval na jaře 1727 ve Vídni, odkud si budějovická delegace přivezla jeho výkres. V říjnu 1727 cestoval mezi Protivínem a Prahou, v březnu 1728 objížděl jihočeská panství Schwarzenbergů Český Krumlov, Orlík, Protivín, Chýnov a podkrkonošské Vlčice, odkud zamířil do Slezska a v dubnu do Vídně; na podzim 1728 se nacházel v severočeských Postoloprtech, v listopadu přijel na Hlubokou a zdržel se zde pravděpodobně delší dobu; v dubnu a říjnu 1729 je doložena Martinelliho přítomnost opět v Protivíně, v listopadu na Orlíku a na panství Schwarzenberg; zjara 1730 znovu Protivín a od května Vídeň.[76] Nejpříhodnější dobu, kdy mohl zavítat do Českých Budějovic, tedy představoval podzim 1728 – dohlížel tenkrát na stavby na hlubockém panství, jehož sídlo bylo vzdáleno jen asi hodinu cesty. Problém s jakýmisi klenbami vedl městskou radu 6. dubna 1729 k rozhodnutí povolat Martinelliho, ale jeho příjezd není nijak doložen.[77]

ZDROJE MATERIÁLU

V zásobování stavby základním zdicím materiálem, tj. lomovým kamenem a cihlami, měla městská obec výhodu, neboť disponovala vlastními kamenolomy a cihelnami. Za nalámání celkem 280 sáhů kamene bylo v období od 29. května 1728 do 22. dubna 1730 vydáno 65 zlatých 20 krejcarů.[78] Násobně více stála doprava z lomu ke staveništi, kterou zprostředkovali měšťané svými povozy, a za kterou bylo zaplaceno celkem 144 zlatých 41 krejcarů 3

73) Např. SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 707, Hlavní kniha příjmů a vydání 1730, fol. 74r, 88v a 148r.
74) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 166r, zápis ze 6. 10. 1728, bod 13.
75) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 48.
76) *J. Ivanega*, 2015, o. c. v pozn. 5, s. 215–218.
77) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 69, bod 11.
78) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, Rejstřík výdajů na stavbu radnice 1727–1730, fol. 20r.

Obr. 10: Dveřní křídlo pobité plechem a železnými pásy po vyjmutí ze zazděného portálku, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

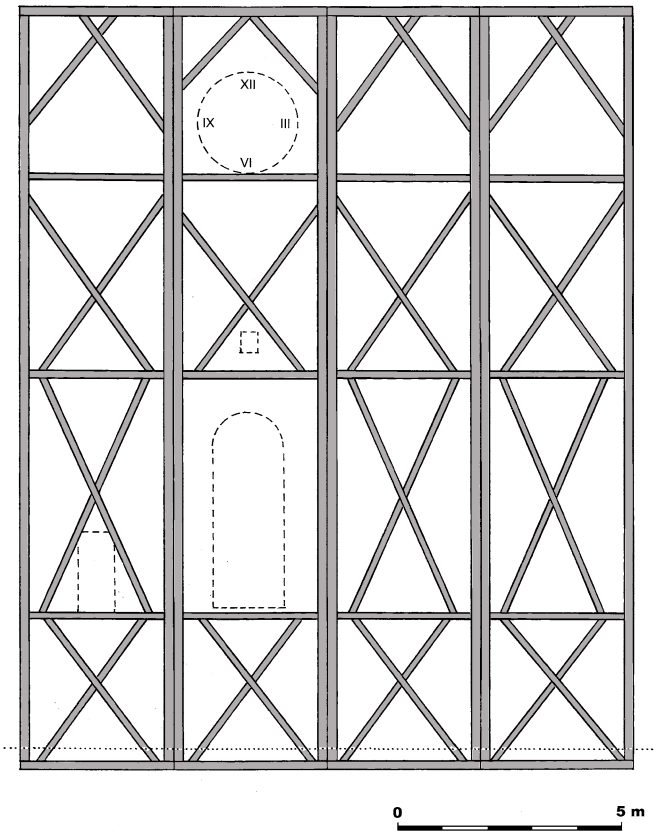

Obr. 11: Schéma nosné a ztužovací konstrukce prostřední věže. Tečkovaná čára vyznačuje úroveň dnešní podlahy, spočívající na podvlečených nosnících z 90. let 20. století (zaměření a kresba D. Kovář, 2021).

denáry. Pokud se týče původu stavebního kamene, účetní záznam z března 1729 hovoří o 176 krychlových sázích z lomu u vsi Lipí,[79] která sice patřila ke krumlovskému panství, ale město České Budějovice mělo v její blízkosti lesy s lomovými jamami.

Účetní evidenci uniká rovněž podstatné množství materiálu, které nepochybně pocházelo z demolice nevyhovujících konstrukcí původní radnice. Druhotně použité prvky rozpoznáme například v dělicí zdi mezi radnicí a domem U Tří korun, která musela být po jednání s majitelem zvyšována kvůli požárnímu nebezpečí; obnažený líc zdiva v podkroví má smíšený charakter, nepravidelně jsou v něm použity cihly a zlomky prejzů vyplňujících široké spáry.

Podstatně větší výdaje byly účetně vykázány za vápno, a sice v úhrnné výši 1.654 zlatých 3 krejcary za období od 28. dubna 1727 do 21. října 1730. Vlastní vápenku v té době město nemělo, a tak muselo nakupovat od soukromých výrobců, zejména z oblasti tradiční těžby a zpracování vápence podél vltavského údolí mezi Boršovem nad Vltavou a Zlatou Korunou, kde existovalo značné množství vápenných pecí provozovaných v režii místních sedláků.[80] Jen hypoteticky lze předpokládat, že s hašením potřebného vápna v době přestavby souvisí nález vápenné jámy, odhalené při archeologickém výzkumu radničního nádvoří v 90. letech 20. století.[81]

Část dřeva mohla pocházet z městských lesů, které však v dané době zřejmě neskýtaly dostatek dlouhých a kvalitních kmenů, a to i přesto, že město disponovalo rozsáhlým velkostatkem. Protože tesařský mistr si zkraje podzimu 1727 vyžádal pro svou práci 150 kmenů, muselo se vyjednávat s držiteli přilehlých panství: 6. října radní rozvažovali, zda oslovit krumlovskou prelaturu nebo novohradské panství, nakonec došlo na nákupy od obou.[82] Od správy novohradského panství Buquoyů bylo v únoru 1730 zakoupeno 50 dubových a 50 borových kmenů z Těšínovského polesí, ležícího jihovýchodně od Jílovic, což si vyžádalo nutnost přepravit tento náklad na vzdálenost zhruba 29 kilometrů; za zpracování tohoto dřeva bylo zaplaceno tesaři Mathiasi Paukhnerovi.[83] Ve stejné oblasti se už během října 1727 podařilo dohodnout nákup nejprve 50–60 borových kmenů z lesa u Mladošovic, patřícího tehdy českokrumlovské prelatuře,[84] nakonec odtud bylo přivezeno celkem 100 kmenů (vzdálenost cca 24 km).[85] To-

79) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 706, Hlavní kniha příjmů a vydání, leden–červen 1729, položka č. 195.

80) *D. Kovář*, Historická těžba a zpracování vápence na Českobudějovicku. Výsledky povrchového průzkumu pozůstatků novověkého vápenictví a výpověď archivních pramenů, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 27, 2014, s. 307–353.

81) *L. Čapek – J. Militký a kol.*, Historická radnice v Českých Budějovicích ve světle archeologických výzkumů a rozboru hmotných pramenů. Plzeň – České Budějovice 2016, s. 33 a 76.

82) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, o. c. v pozn. 57; kniha č. 227, fol. 530v, 533r a 535v, zápisy ze 6. 10. až 20. 10. 1727.

83) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 73, fol. 47v a 48r.

84) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, o. c. v pozn. 57; kniha č. 227, fol. 530v, 533r a 535v, zápisy ze 6. 10. až 20. 10. 1727.

to rozhodnutí má svou logiku: na písčitých půdách tady i dnes rostou kvalitní, zdravé borovice s dlouhými a rovnými kmeny. Není bez zajímavosti, že také při raně renesanční přestavbě budějovické radnice roku 1556 se uplatnilo dříví z okolí Borovan.[86] Potřebná prkna z dovezených kmenů řezal na své pile Jakub Ploner, mlynář z Lučního mlýna na Vltavě těsně nad Českými Budějovicemi.[87]

Zajímavou kapitolu představuje úsilí spojené s opatřením mramorových desek. Protože po přenesení prací do interiéru měly být od listopadu 1728 začišťovány místnosti, stala se aktuální otázka dlažby. Městská rada byla informována, že v Praze a v Linci by měly být kameny červeného a šedého zbarvení („*der marinel roth und grauer Farb*"), a pověřila proto pražského agenta Ungara, aby zjistil možnosti nákupu kvalitního kamene.[88] Nejprve sdělil, že žádný mramor (*Marmelstein*) není k sehnání, ale 11. prosince oznamoval, že vhodný mramorový lom má na svých pozemcích strahovský klášter, s nímž zahájil jednání o ceně. Už 3. ledna 1729 mohli radní číst Ungarovu zprávu, že se kámen podařilo opatřit.[89] Linecký agent vzápětí hlásil možnost nákupu 100 kusů mramorových desek za 18 zlatých, což bylo 19. ledna schváleno a pro náklad vyslán městský poddaný z Rožnova.[90]

V závěrečném účtu se objevují položky dohromady za 2090 kusů mramorových desek („*vor Marmel Steinerne Platen*"), které obecní pokladnu stály včetně dopravy a mýta 548 zlatých 19 krejcarů.[91] Obtíže s opatřováním ušlechtilého materiálu chtěla městská rada zúročit, a tak když byli konšelé 26. ledna 1729 postaveni před volbu, zda mají být mramorem vydlážděny jen vybrané místnosti a zbývající pokryty pouze prkny, znělo rozhodnutí až furiantsky: „všechny pokoje mramorem" („*mit Marmel alle Zimmer*").[92] Ve finálním období stavby vůbec projevovala městská rada velkorysost. Rozhodla mimo jiné, že z mramoru mají být provedeny i „vlašské komíny", a že také schodišťové stupně mají být zhotoveny z kamene.[93]

Obr. 12: Trámový rošt tvořící základnu nosné a ztužovací konstrukce prostřední věže – pohled shora, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

Obr. 13: Detail založení dřevěné ztužovací konstrukce na dřevěném roštu v patě prostřední věže před odřezáním šikmého zavětrovacího trámu ondřejského kříže, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

85) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 78.
86) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 626, Hlavní kniha příjmů a vydání 1556–1557, fol. 32r.
87) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 78.
88) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 196r–v a 208r, zápis z 19. 11. 1728, bod 13.
89) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 214r a 221r, zápisy z 10. 12. 1728 a 3. 1. 1729; SOkA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa obce – zprávy agentů, list Johanna Josefa Ungara z Prahy z 11. 12. 1728.
90) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 227v, zápis z 19. 1. 1729, bod 17.
91) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 78.
92) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 233r, zápis z 26. 1. 1729, bod 4.
93) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 461v, zápis z 10. 5. 1730, body 19 a 20.

Obr. 14: Detail založení dřevěné ztužovací konstrukce na dřevěném roštu v patě prostřední věže. Odřezáním šikmého zavětrovacího trámu a proražením otvorů ve zdivu vznikl prostor k provlečení ocelového nosníku, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

Obr. 15: Detail založení dřevěné ztužovací konstrukce na dřevěném roštu v patě prostřední věže. Pohled zdola na rošt, nad nímž jsou vidět vložené ocelové nosníky, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

Pokud jde o materiál pro klempířské práce, víme například, že od jindřichohradeckého mědikovce Františka Stöckela bylo začátkem listopadu 1728 nakoupeno 6 centnýřů 21 liber mědi na okapové žlaby. Plech na pokrytí tří věžních bání a luceren dodal v roce 1729 Valentin Zimmermann z Horního Slavkova – celkem se jednalo o 23 sudů plechu po 25 zlatých (sud jako početní jednotka = 450 listů plechu). Částečně mohl být využit i měděný plech, sňatý ze staré radniční věže.[94]

94) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 36, passim.

ÚČAST MÍSTNÍCH ŘEMESLNÍKŮ

Královské město bylo klíčovým střediskem řemeslné výroby v jihočeském prostoru a v mnoha směrech po této stránce soběstačné. Zdejší nabídka specializovaných a zejména umělecko-řemeslných odvětví však nedokázala v plné míře pokrýt potřeby výjimečné zakázky, jakou stavba radnice nepochybně byla. Platí to zejména o malířích, štukatérech, obecněji pak například o varhanářích, zvonařích a podobně, což má samozřejmě svou logiku, protože tyto profese by se zde v dlouhých mezidobích mezi velkými veřejnými stavbami obtížně uplatňovaly. Na přestavbě radnice je však patrné, že ani místní běžná stavební řemesla neměla dostatečné kapacity nebo možná důvěru zadavatele. Ve 20. letech 18. století zde působil schopný zednický mistr Haubenberger (Haunberger), přesto byla přestavba radnice zadána cizímu staviteli. Naproti tomu tesařské práce prováděl místní měšťan a tesařský mistr Jakob Hueber se svými pomocníky.[95] Na truhlářských pracích se vedle místních podíleli také truhláři z Hluboké, na klempířských potom krumlovští mistři.

Místní příslušníci umělecko-řemeslných odvětví, která se na přestavbě podílela alespoň doplňkově, vycítili příležitost k dobrému výdělku. Museli se však vlichotit suplikami (např. mědikovci), poněkud v rozporu s cechovními zvyklostmi, které měly zaručovat přednost lokálních řemeslníků. Měšťanský malíř Jan Bonnanella nabízel 7. února 1729 magistrátu své služby, a učinil tak pro jistotu písemně – spíše než nabídku přitom malířův list svou dikcí připomíná poníženou prosbu, obsahující mimo jiné slib, že výzdobu provede dobře a trvanlivě („*Ich verspreche alles in gutten und tauerhafften Standt zu setzen*“).[96] Nakonec vykonával i práce spíše natěračské (hodinové cifer-

95) SOkA ČB, AM ČB, o. c v pozn. 50.

96) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 76, Bonanelův list městské radě ze 7. 2. 1729 (vlastnoruční podpis *Johannes Bonanela*); odvolává se zde na analogickou zakázku, kterou při stavbě radnice získal místní mědikovec Greillinger; též SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 241r, zápis ze 7. 2. 1729.

Obr. 16: Nosná a ztužovací dřevěná konstrukce prostřední věže v úrovni horní části východního okna. Pohled na jižní stěnu, stav 2021.

níky, nátěr dveří a okenních rámů). Při výběru autora pro nástropní malbu sálu konšelé o domácím malíři evidentně ani neuvažovali, neboť ve městě žili malíři zvyklí tvořit portréty či náboženské obrazy menších formátů, ale s tak obrovským dílem nemohli mít zkušenosti.

Asi jediným nezpochybnitelně monopolním představitelem uměleckého řemesla ve městě byl sochař a řezbář Josef Dietrich, jemuž rada zadávala práce při stavbě radnice bez jakéhokoli „výběrového řízení“. Dietricha však musíme považovat za výjimečný zjev i v rámci barokního období, jehož působení v Českých Budějovicích se šťastnou shodou okolností překrývá právě s dobou největší poptávky po umělecké tvorbě, a který se navíc v předchozích letech osvědčil jako autor sochařské výzdoby nové kašny.

ZTUŽUJÍCÍ KONSTRUKCE VĚŽÍ

Rozhodnutí vyzdvihnout trojici věží (zvláště prostřední) nad budovou, která nebyla k takovému zatížení uzpůsobena, se jeví jako poměrně odvážné. Prohlídka interiéru umožňuje objasnit řešení tohoto problému. Jádro tělesa prostřední věže tvoří dřevěná rámová konstrukce ve tvaru hranolu o základně 340 × 340 cm a výšce 17 metrů. Její podstavou je trámový rošt s rámem, dnes skrytý pod novou podlahou.[97] Na něj nasedají svislé rohové sloupky, které jsou ve třech mezilehlých úrovních a na horním konci propojeny věncem vodorovných trámů; ty člení celou konstrukci do čtyř nestejně vysokých etáží, neodpovídajících dnešnímu patrování věže. Až na dvě výjimky jsou jednotlivá pole zavětrována ondřejskými kříži, tesařsky ukotvenými v dolní polovině věže vždy do vodorovných spojovacích trámů v odstupech 20–40 cm od rohů, v horní polovině potom střídavě do vodorovných i svislých prvků rámu, opět nikoli v rozích. Rozdíl ve způsobu vazby byl způsoben nejspíše možností většího odlehčení v horních etážích, zatímco nejspodnější etáž musela být naopak nižší a robustnější. V horní části potom vazba reaguje rovněž na nutnost instalace hodinového stroje, respektive na kruhový otvor ciferníku (průměr 225 cm) vykrojený ve východní obvodové zdi věže a dosedající těsně na jeden z vodorovných trámů; na ostatních stranách byl pohon hodinových rafik zajištěn pouze hřídelí prostupující malým otvorem. Zavětrování pole s ciferníkem je nasazeno až nad polovinou výšky etáže, a nemá proto tvar ondřejského kříže, nýbrž jen krokve. Další významnou nepravidelnost nacházíme ve druhé etáži, jejíž východní stěnu prostupuje velké okno směrem do náměstí, a příslušné pole proto není zavětrováno vůbec – ztužující účinek vynechaného ond-

Obr. 17: Nosná a ztužovací dřevěná konstrukce prostřední věže v úrovni horní části východního okna. Pohled do severovýchodního rohu, stav 2021.

97) Při rekonstrukci v 90. letech 20. století vynášecí funkci roštu převzaly provlečené ocelové nosníky.

řejského kříže je zde spolehlivě nahrazen vyzděním rámu a provázáním zdiva věže se širokým čelním štítem. Vodorovné a zavětrovací trámy mají čtvercový profil o straně 14–16 cm, svislé sloupky jsou o něco masivnější.

Z vnější strany byl celý tento příhradový tubus obklopen zděným pláštěm, jehož tloušťka 30 cm odpovídá délce cihly. Ve spodních etážích se zdivo většinou pouze dotýká dřevěné konstrukce, zatímco ve vyšších úrovních více vyplňuje prostory mezi trámy, takže nabývá charakter zdiva hrázděného. Zvnějšku se to projevuje malým zúžením hranolu věže v úrovni římsy pod hodinovými ciferníky. Na horní trámový věnec je ukotven krov střešní báně.

K volbě popsaného konstrukčního řešení vedlo několik příčin. Hlavní motivací byla snaha o maximální odlehčení hmoty věže, pro kterou spodní část radnice neskýtala dostatečně stabilní základnu, přitom však musela být z proporčních důvodů dostatečně vysoká, zhruba dvojnásobně oproti bočním vížkám. Výrazně vertikální stavba by si však vyžádala masivnější zdivo, a tedy větší půdorysný rozměr a především neúnosný nárůst zátěže. Jak jsme viděli, stavitel se s tímto komplikovaným zadáním vyrovnal elegantně: nosným a zároveň ztužujícím prvkem celé věže je dřevěný příhradový tubus, důkladně zavětrovaný a svázaný z nepříliš masivních trámů. Plášť potom tvoří poměrně tenká „slupka“ cihlové obezdívky, která v horních podlažích přechází v částečnou vyzdívku prostorů mezi trámy.

Výsledkem se stala velmi subtilní věž s poměrem výšky k šířce 3,5 : 1 ve viditelné části, a připočteme-li i patu věže skrytou za atikou, představuje tento poměr více než 4 : 1. Důležitou roli při estetickém dotvoření siluety celé radnice proto hraje předsazený štít, dole se ještě rozšiřující do volutových křídel. Ve výše naznačeném kontextu může mít i stabilizující úlohu, neboť je založen na atice, a není vyloučeno, že jsou do zdiva štítu nějakým způsobem ukotveny i prvky dřevěné nosné konstrukce věže, což by část tíhy přenášelo na čelní obvodovou zeď budovy.

Stejné řešení, samozřejmě při značně redukované výšce, bylo pak zvoleno také pro konstrukci obou bočních věží. Jejich jádrem je opět hranolový trámový tubus o dvou etážích, zavětrovaný systémem ondřejských křížů. Existuje pro to dokonce doklad v archivním materiálu: při schůzi městské rady 27. května 1729, v době, kdy už se provádělo omítání prostřední věže, se mimo jiné rozhodovalo, zda obě menší mají být zděné nebo dřevěné. Rozhodnutí znělo, že budou postaveny uvnitř ze dřeva a zvenčí obezděny na půl cihly (*„sodan auf halben Zügel dik aufzumauern“*).[98] Pro samotnou prostřední věž se adekvátní usnesení nepodařilo dohledat. Snad se jí týká záznam o prohlídce radniční stavby v listopadu 1728 dvěma zednickými mistry, kteří doporučili, aby se v zájmu pevnosti stavby používaly železné spojovací prvky namísto dřevěných (*„an statt hölzernen Schlüßen“*).[99]

HERALDICKÁ VÝZDOBA PRŮČELÍ

Ideový program výzdoby průčelí byl projednáván začátkem srpna 1729, dominantní roli tu měly hrát heraldické motivy. Kelecsényi, přizvaný do schůze rady 3. srpna 1729, navrhl doprostřed fasády umístit říšského orla z měděného plechu a po jeho stranách znaky Českého království a města Budějovic, které mohly být i štukové (*„vermeint Kolletscheni den Adler von Kupfer zu machen, auf die Seith die Landes und Stadt Wappen oder auch von Stuggator“*). Radní nejprve vyjádřili opatrný souhlas, po další diskusi však záměr pozměnili, takže nahoře měly být znaky český, moravský a slezský, níže znak města (*„Jedoch soll die böhmische, mahrische und schlösische, unten aber die Stadtwappen gemacht werden“*).[100] Zamýšlet se nad pohnutkami této změny by bylo pouhou spekulací. Rozhodně v tom nehledejme snahu vytěsnit říšskou symboliku, vždyť orel měl od počátku čestné místo na vrcholu prostřední věže, a radní tedy nejspíš chtěli zabránit jeho opakování v hlavní ose celé kompozice.

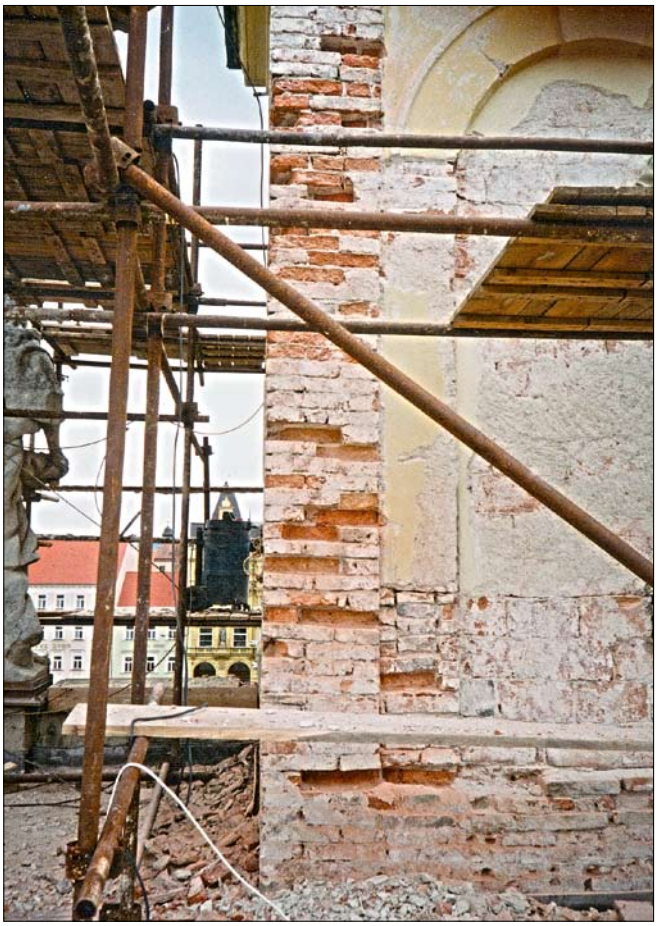

Obr. 18: Jižní boční věž radnice při rekonstrukci v 90. letech 20. století. Po odstranění omítky se ukázalo, že nároží jsou vyzděna klasicky, ale mezilehlé plochy pouze „auf halben Zügel dik“, jak to odpovídá rozhodnutí městské rady z 27. května 1729 (SOkA České Budějovice).

SOCHAŘSKÉ PRÁCE

Základní sochařskou a symbolickou výbavu radnice tvoří čtveřice soch, rozmístěných po dvou na atice mezi věžemi (od 1981 výdusky). O jejich autorství se nepochybuje, tvůrcem byl jediný budějovický sochař té doby Josef Dietrich,[101] ačkoli je v závěrečném účtu označen obecně jen

98) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 290v, zápis z 27. 5. 1729.
99) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 199v, zápis z 19. 11. 1728.
100) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 322r, zápis z 3. 8. 1729, bod 5.
101) K jeho osobnosti zejm. *K. Pletzer,* Českobudějovičtí výtvarní uměl-

jako „Bildhauer“. Zmínky v dalších pramenech jeho identitu potvrzují (jmenován „Josef Bilthauer“ apod.).

Nelze říci, zda a v jakém rozsahu byla sochařská výzdoba atiky součástí původního projektu. První záznam o ní pochází z 26. ledna 1729, kdy městská rada řešila otázku *„wie viel Statuen“* a padlo rozhodnutí, že se má jednat o čtyři plastiky kardinálních ctností (*„die 4 Virtutes Cardinales“*). Současně byl sochař vyzván, aby vyhledal lom s vhodným materiálem.[102] Dietrich tak učinil během následujících tří měsíců, neboť koncem dubna si vyžádal sedm fůr po šesti koních pro dopravu kamenů z Rakouska.[103] Konšelé však jako by si počtem plastik nebyli jisti, ať už z důvodů kompozičních, nebo úsporných. Znovu 27. května 1729 rokovali, zda mají být dvě či čtyři (*„ob 2 oder 4 Statuen hinauf kommen sollen“*), Kelecsényi radil čtyři.[104] Jakkoli se to může zdát podivné, začátkem července 1729 vznesl sochař nový dotaz na počet soch a radní 27. července opět rozhodli, že budou čtyři. Koncem července 1729 měly být při příjezdu Kelecsényiho na atice zkušebně vztyčeny šablony soch z prken.[105] Měly být použity čtyři, ale na zkoušku také jen dvě „jako mají kapucíni“ (*„seyndt vier aufzusetzen und auch 2 auf die Prob so die Capuciner gehabt, umb zu sih, wie solche heruakommen werden“*).[106] Během léta 1729 se Dietrich snažil vyjednat podmínky smlouvy, aby měl jistotu a mohl začít tvořit, neboť cítil tlak konšelů na rychlost.[107] Za každou sochu požadoval nejméně 60 zlatých, radní mu 8. srpna 1729 schválili odměnu po 50 zlatých za kus a navíc za vše sud piva.[108] Dietrichovi bylo zadáno i zhotovení dvou květinových džbánů (*Blumenkrug*) na tympanon středního štítu; umělec žádal za každý 50 zlatých, ale městská rada odsouhlasila 35 zlatých, s nimiž se Dietrich musel spokojit.[109] Zároveň byl pověřen vymodelováním předlohy pro chrliče ve tvaru dračích hlav.[110]

Dietricha znepokojovaly zásahy do jeho monopolního postavení. V březnu a opakovaně v červnu 1729 si stěžoval na přítomnost cizího sochařského pomocníka. Rada rozhodla, že pokud je tento se štukatérskou (!) prací hotov, má odejít jinam.[111] Nová Dietrichova stížnost směřovala počátkem roku 1730 proti osobě neoprávněně mu zasahující do řemesla (*„Pfuscher“*), se kterou se měl vypořádat městský rychtář.[112] Podle závěrečného účtu dostal Dietrich celkem 240 zlatých,[113] nikoli však jen za samotné sochy, nýbrž i za ostatní práce – modelování předlohy pro výrobu měděných dračích hlav a zhotovení ozdobných svícnů do Královské světnice.

Obr. 19: Detail barokní štukové výzdoby a pilastrů zbavených omítky na vysoké prostřední věži v úrovni hodinových ciferníků, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

SLEPÁ OKNA

Poněkud nejasná je situace s malířskou výzdobou dvojice slepých oken ve štítu, předsazeném před prostřední věž. Byl to opět Kelecsényi, který 3. srpna 1729 přednesl návrh, aby se výzdoba realizovala podle vzoru starobylých maleb v Jindřichově Hradci (*„in die 2 Blindt Fenster oben schlagt H. Kolletscheny eine Mahlerei vor, welche allezeith gamacht werden könne* [?] *zu Neuhauß befindet sich ein dergleich mahlen“*). Konšelé si vzali ještě čas na rozmyšlenou.[114] Na základě údajů ze závěrečného účtu je autorství dvou malovaných antických postav ve slepých oknech přiznáváno Janu Bonnanellovi, nepanuje ale shoda na tom, co figury představují. Bývaly považovány za alegorie Statečnosti a Věrnosti,[115] v době před obnovou byly zašlé malby spojovány i s protimorovými patrony sv. Rochem a Šebestiánem. Nejblíže pravdě asi bude interpretace, že jde o obecná zobrazení učence a vojáka, symbolizující obhajobu spravedlnosti právními i vojenskými prostředky.[116]

ci v 17. a 18. století. Doplňky a opravy k Slovníku výtvarných umělců, in: Jihočeský sborník historický 60–61, 1991–1992, s. 24–25.

102) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 232v, zápis z 26. 1. 1729, bod 4.

103) Tamtéž, fol. 275r, zápis z 29. 4. 1729, bod 21.

104) Tamtéž, fol. 291r, zápis z 27. 5. 1729.

105) Tamtéž, fol. 313r, zápis z 13. 7. 1729, bod 21.

106) Tamtéž, fol. 317v, zápis z 27. 7. 1729.

107) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 320v; kniha č. 278, o. c. v pozn. 105.

108) Tamtéž, fol. 322r, zápis z 3. 8. 1729 a fol. 327r, zápis z 8. 8. 1729.

109) Tamtéž, fol. 322r.

110) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 106.

111) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 262r a 297v, zápis z 16. 3. 1729, bod 14, a 9. 6. 1729, bod 18.

112) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 396v, zápis z 11. 1. 1730.

113) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 78.

114) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 321v, zápis z 3. 8. 1729, bod 5.

115) Např. *W. Böhm – E. Zdiarsky,* Die Stadt Budweis. Eine Orts- und Volkskunde. České Budějovice 1904, s. 16; *K. Pletzer,* České Budějovice. Praha 1953, s. 6.

116) *H. Látal,* 2001, o. c. v pozn. 2, s. 319.

ŠTUKOVÁ VÝZDOBA

Zájem byl rovněž o zakázky štukatérské. Vlivný měšťan František Leopold Enders, prokurátor a soudní aktuár, žádal v květnu 1729 o přidělení štukatérských prací jeho blízkému příbuznému (*Vetter*), který byl ovšem cizím, ve městě neusedlým sochařem.[117] Kelecsényi v dubnu 1730 doporučoval pražského štukatéra Thomana Salfeliho a jednalo se rovněž o možné účasti nejmenovaného sochaře z Benešova („*mit dem Beneschauer Bilthaur*“).[118]

Závěrečný účet nabízí za štukatérskou práci jen jedinou položku, a sice 130 zlatých, které inkasoval Bernard Tham.[119] Odpovídá to smlouvě, uzavřené se štukatérem okolo 24. května 1730.[120] Je ovšem otázkou, zda tato částka mohla krýt i práci jiných řemeslníků, neboť i podle různé kvality provedení se zdá, že na štukové výzdobě se jich podílelo více.

Obr. 20: Detail barokní štukové výzdoby hlavního průčelí během poslední rekonstrukce, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

O množství a rozmístění štukové výzdoby se rozhodovalo průběžně, zjevně bez ohledů na původní projekt. Například koncem května 1729, po dokončení prostřední věže, radní projednávali, zda její fasáda má nebo nemá být pokryta štukaturami. Rozhodnutí znělo obecně: má se ozdobit „*tak dobře, jak to půjde*“.[121]

KOVOVÉ PRVKY

Významným umělecko-řemeslným prvkem radniční fasády měly být čtyři okapové chrliče, jimž byl po diskusi už v létě 1727 určen tvar dračích hlav („*drakové hlavy*“, „*4 Drach Köpfe*“), respektive přední části dračího těla s pařáty a malými křídly. Budějovický mědikovec Andreas Greillinger si tuto zakázku nechtěl nechat uniknout a radní mu ji 15. září 1727 slíbili.[122] Překvapivě velmi brzy, už 1. října 1727, uzavřela městská rada s Greillingerem příslušnou smlouvu („*wegen Machung vier Drachen Köpf zu denen beim Rathhaus befindlichen 4 Rühnen*“). Bylo smluveno, že řemeslník dostane od zpracování každé libry čisté mědi jako „*Macherlohn*“ 20 krejcarů a bude tvořit podle dodaného modelu a v rozměrech, které mu rada určí. Na prvního draka mělo být Greillingerovi zaplaceno 62 zlatých za každý cent použité mědi, zatímco na další tři chrliče měla být v obecní režii dovezena měď z Jindřichova Hradce. Smlouva dále obsahovala podmínku, že na upevnění vlastních chrličů, jejich křídel a žlábků (*Flüßen*) mědiko-

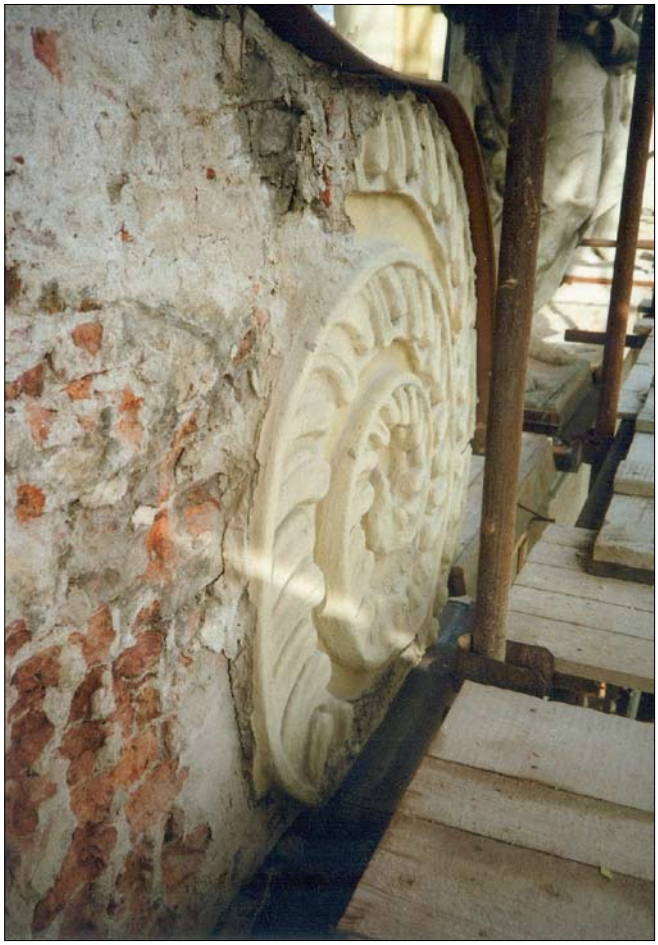

Obr. 21: Detail štukové voluty na štítu předsazeném před prostřední věž, 90. léta 20. století (SOkA České Budějovice).

117) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 279r a 284v, zápis z 18. 5. 1729, bod 7.
118) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 452v, zápis z 28. 4. 1730, bod 6.
119) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, fol. 21r.
120) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 67.
121) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 98.
122) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 373v, zápis z 15. 9. 1727, bod 17, a fol. 386r, zápis z 1. 10. 1727, bod 11; kniha č. 227, fol. 520, zápis z 15. 9. 1727.

vecký mistr použije tyče vyrobené zámečníkem.[123] K realizaci zakázky však došlo teprve s odstupem dvou let: 27. července 1729 konšelé rozhodli na návrh Kelecsényiho, aby byla připravena umělecká maketa dračích hlav a tímto úkolem byl pověřen sochař Dietrich (*„Der Bildhauer soll ein Modell machen“*).[124] V srpnu 1729 představitelé obce sjednávali co nejvýhodnější nákup mědi od jindřichohradeckého mědikovce a koncem října si Greillinger vyžádal, aby mu obec nechala získanou starou měď o hmotnosti 3 centnýřů 62 ½ libry přivézt do jeho dílny.[125] Radní projevili obezřetnost i v některých technických detailech – 10. května 1730 například rozhodli, že žlaby uvnitř dračích hlav nemají být z obyčejného plechu, nýbrž z mědi kvůli trvanlivosti.[126] Stojí za zmínku, že způsob odvádění srážkové vody prostřednictvím ozdobných chrličů se dlouhodobě neosvědčil; čtyři proudy dopadající z výšky bezmála 14 metrů nejspíše působily poškození fasády i dlažby, a tak došlo nejpozději v první třetině 19. století k osazení pozedních okapových svodů, napojených na žlaby v místě přisedání těl draků ke zdivu.

Andreas Greillinger zhotovil rovněž tři věžní makovice, jejichž povrch v rozmezí mezi březnem a červnem 1729 pozlatil Anton Viertmüller a vyžádal si k tomuto účelu 50 zlatých dukátů jako materiál.[127] Za práci obdržel 40 zlatých, s nimiž ale nebyl spokojen a ještě začátkem září 1729 se domáhal zvýšení odměny. Vyčíslil, že jen na samotný materiál musel vynaložit 36 zlatých 57 krejcarů, jelikož mědikovec vyrobil makovici větší, než mu bylo zadáno. Konšelé tedy Viertmüllerovi přilepšili sudem bílého piva.[128]

Na samém vrcholku prostřední věže měl být už podle prvotního rozhodnutí z dubna 1727 umístěn říšský orel. Toto dva roky staré usnesení zřejmě bylo časem zapomenuto, neboť v květnu 1729 se zlatnický mistr během práce na pozlacování makovic dotázal, zda má být na prostřední věži orel nebo lev. Konšelé, místo aby v této věci sami rozhodli, anebo se odvolali na radní protokol z jara 1727, ponechali otázku otevřenou do příjezdu Kelecsényiho. Při svém pobytu ve městě pak 27. května 1729 Kelecsényi doporučil orla, což bylo znovu přijato, zároveň s tím, že orel má být černý, částečně pozlacený.[129] Ve schůzi 9. června sice radní rozhodli, aby byl bez žezla, meče a koruny, ale toto usnesení revokovali hned 14. června na základě osobního doporučení Kelecsényiho – orel měl mít žezlo, meč i korunu a současně byly stanoveny jeho rozměry (šířka 1 pražský loket, výška 5/4 lokte).[130]

Na obě boční věže pak měly být dle usnesení z 27. května 1729 osazeny korouhvičky s vysekaným lvem (*„Auf die 2 kleiner Thürn seyndt Fahnl worum ein Löb außgehauet seyn soll, zusetzen“*).[131] Vyrobil je rovněž Greillinger a podle závěrečného účtu byla nad korouhvičkami umístěna ještě hvězda.[132] Týž řemeslník vysekal z plechu rovněž písmena pamětního nápisu uprostřed hlavního průčelí, za která mu bylo zaplaceno 1. července 1730.[133]

Polír Kelecsényi se zabýval i zdánlivými řemeslnými detaily stavby: 26. července 1728 sděloval například magistrátu, že dosud nejsou hotovy zámečnické práce, žádal městskou radu o rozhodnutí, v jaké míře se mají ponechat stávající kování oken a dveří a okenní mříže, které mají být vyrobeny znovu, které kovové součásti mají být pocínovány, a také zda upřednostnit zámky anglického či německého typu (*„die Schlößer auf Englische Orth oder auf Deutsche Orth“*). Navrhoval, aby město nechalo od každého druhu zhotovit zkušební kus a následně posoudit jeho způsobilost.[134] Znovu se otázka typu zámků dostala na pořad jednání rady 26. ledna 1729, kdy se konšelé měli rozhodnout, zda budou použity zámky německé nebo francouzské. Z těchto dvou možností si rada vybrala třetí: zámky anglického typu.[135] Začátkem července 1728 Kelecsényi osobně prohlédl čtyři okapové žlaby mezi střechami a doporučil je pobít měděným plechem.[136]

Jako zámečník byl od 20. března 1728 pravidelně vyplácen Mathias Hollacher,[137] jemuž bylo dílo svěřeno už před 29. říjnem 1727 a nechtěl se o něj zřejmě dělit s dalším uchazečem Gabrielem Breuerem.[138] Hollacher také v říjnu 1729 dokončil přípravu pro osazení mříže nad dveřmi; vlastní výroba ozdobné mříže mu byla zadána v listopadu, a sice podle dřevěného modelu, který dal zhotovit Kelecsényi.[139] Masivnější železné prvky vyráběl městský hamr, jak je doloženo například v květnu 1728.[140] O klempířské (*platnýřské*) práce žádal v té době místní plechař Jan Jiří Wabl, ale rada si nejprve vyžádala na jeho práci dobrozdání od představeného třeboňského kláštera.[141]

VNITŘNÍ VYBAVENÍ – TRUHLÁŘI, KAMNÁŘI

Truhlářské práce, tj. zejména výroba okenních rámů, dveří, lavic a patrně i některých dalších kusů nábytku, měly takový rozsah, že se na nich muselo podílet několik mistrů. Kromě budějovických truhlářů Lorenze Weigertschlegera, Eliase Rusky, Floriana Schopera a Mauritze Ragauera získali významnou část zakázky rovněž truhláři z Hluboké.[142]

Ani vytápěcí systém nebyl předmětem výchozího projektu a detaily se řešily v průběhu stavby. Začátkem července 1728 se například rozhodovalo, zda hlavní radní

123) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, smlouva z 1. 10. 1727.
124) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 106.
125) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 327r, 331v a 367v, zápisy z 8. 8. , 19. 8. a 27. 10. 1729.
126) Tamtéž, fol. 461v, zápis z 10. 5. 1730, bod 20.
127) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 254v a 262r, zápisy ze 4. 3. 1729, bod 7, a 16. 3. 1729, bod 9 (rozhodnutí o uzavření smlouvy).
128) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 338r, zápis z 5. 9. 1729, bod 19.
129) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 279r, 280r, 286r, 290v a 293v, zápisy z 18. 5. 1729, bod 9, 20. 5. 1729, bod 3, a 27. 5. 1729, bod 6.
130) Tamtéž, fol. 297v a 299r, zápis z 9. 6. 1729, bod 5, a 14. 6. 1729, bod 3.
131) Tamtéž, fol. 290v, zápisy 27. 5. 1729, bod 6.
132) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 36.
133) Tamtéž.
134) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 75, Kelecsényiho list z Třeboně z 26. 7. 1728.
135) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 233r, zápis z 26. 1. 1729, bod 4.
136) Tamtéž, fol. 135r, zápis z 8. 7. 1728, body 15 a 16.
137) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, fol. 13r–v.
138) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 399r, zápis z 29. 10. 1727, bod 22.
139) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 361r a 372v, zápisy z 21. 10. 1729, bod 13, a 16. 11. 1729, bod 23.
140) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 188, fol. 488r, zápis z 13. 5. 1728.
141) Tamtéž, fol. 484, zápis z 12. 5. 1728, bod 7.
142) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, fol. 12r; kniha č. 278, zápis z 11. 2. 1729, bod 2 (zadání zakázky hlubockému truhláři).

sál má být vybaven jedním anebo dvěma otopnými zařízeními (*Kamin*).[143] Koncem roku 1729 pracoval kamnář Georg Zigler na čtyřech kamnech pro radniční pokoje v ceně 110 zlatých.[144]

HODINY

S dokončením prostřední věže přišla na pořad jednání otázka hodin. Malíř Jan Bonnanella získal začátkem června zakázku na malování ciferníku na vnější stěny a do týdne předložil jeho kresebný návrh.[145] V prvním srpnovém týdnu 1729 ale na základě Kelecsényiho připomínek musel již namalované číslice opravit.[146] Ve stejné době radní vyjednávali o podmínkách opravy starého hodinového stroje nebo dodání nového.[147] Původně rada ve snaze ušetřit nechala v červnu 1729 ohledat starý stroj, pak ale zahájila jednání s třeboňským hodinářem o nový. Prvního července bylo usneseno na základě jeho nabídky vyčlenit na nové hodiny 200 zlatých.[148] V následujících dnech hodinář žádal písemnou smlouvu a podle zadání měl vyrobit mechanismus v rámu (*Gestell*) o délce 3 ½ stopy a 3 palce, šířce 1 stopy 10 palců a výšce 3 stop.[149] Snaha o úsporu stála rovněž za návrhem využít stávající hodinové cimbály na odbíjení čtvrthodin.[150] O zakázce na odlití jednoho či dvou cimbálů (*Uhrschöller*) jednala rada opět 19. srpna 1729, a to zároveň s otázkou, zda má být lucerna zevnitř obložena plechem. V obou případech bylo rozhodnuto vyčkat, dokud nebudou hotové hodiny.[151] Po opětovném odložení teprve 31. července 1730 radní schválili uzavření smlouvy na přelití obou cimbálů zvonařem Jiřím Václavem Khollerem,[152] což je vykázáno v závěrečném účtu.[153] Nový hodinový stroj nakonec dodal budějovický mistr Anton Franz Burckhart v říjnu 1730.

SCHÖPFOVA NÁSTROPNÍ MALBA

Hlavní zasedací sál o půdorysu 13,4 × 9 metrů dnes zdobí stropní freska pražského malíře Josefa Adama Schöpfa s ústředním motivem Boží moudrosti, obvykle označovaná podle dominantního výjevu jako Šalomounův soud.[154] Představuje největší a umělecky zřejmě nejcennější součást výzdoby radnice, avšak ani cesta k zadání tohoto díla nebyla přímočará. Ještě 29. března 1730, za osobní účasti políra Kelecsényiho, zvažovali konšelé dvě varianty – malovanou nebo štukovou. Rozhodnout měl kresebný návrh, ale také peníze. Uvedeného dne městská rada dopisem pověřila svého pražského agenta Ungara, aby projednal se Schöpfem výši odměny, a současně vyzvala zdejšího štukatéra, aby předložil výkres a cenovou nabídku (*„der hiesige Stugator soll ein Ryß machen“*); mezitím měl pracovat na štukové výzdobě průčelí.[155] Radu začal tlačit čas, neboť se chtěla předvést s hotovým dílem v rámci slavnostního obnovení konšelského sboru, jehož termín se blížil. Když ale obdrželi Ungarovu zprávu, že Schöpf žádá 600 zlatých, zdála se jim částka vysoká, a nechali ji proto posoudit od místního malíře Leopolda Aichingera. Zároveň Kelecsényi zprostředkoval alternativní návrhy od nejmenovaného malíře z Jindřichova Hradce, který koncem dubna 1730 do Českých Budějovic zavítal a po zhlédnutí sálu slíbil v několika dnech dodat dva kresebné návrhy.[156] Ty skutečně dorazily před 10. květnem, ale konšelům se nijak nezamlouvaly (*„Der Mahler von Neuhauß hat 2 Ryß geschückt, welche nichts besonders seyndt“*). Pražský malíř Schöpf mezitím souhlasil se snížením ceny své práce na 350 zlatých a souběh těchto dvou okolností přesvědčil městskou radu, že má zadat zakázku Schöpfovi.[157] Zájem konšelů o malovanou variantu výzdoby, podpořený zřejmě kvalitou Schöpfova návrhu, už byl evidentní, a nezměnila to ani výrazně lacinější (150 zlatých) nabídka štukatéra, který předložil vlastní výkres a kromě peněz požadoval jednoho nádeníka, aby mu během práce připravoval sádru.[158] Poslední květnový den 1730 rada schválila uzavření smlouvy se Schöpfem a zároveň odsouhlasila odměnu 6 zlatých (*discretionis nomine*) jindřichohradeckému malíři za jeho výkresy.[159]

Schöpfových služeb využila městská rada ještě k jedné pragmatičtější záležitosti – v polovině srpna 1730 prostřednictvím agenta Ungara objednala u J. A. Schöpfa výrobu ozdobného prostírání ke slavnosti otevření radnice (*Tischgezeich* a *Tischtuch* pro 60 osob, dále 4 tucty *Servieten*).[160] Znamená to zároveň, že malíř v té době pobýval v Praze, a nemohl tudíž dosud pracovat na výzdobě radního sálu.

OSLAVA VYSVĚCENÍ

Symbolickým završením ještě ne zcela dokončené přestavby se stala okázalá slavnost otevření a vysvěcení radnice, která měla zdůraznit význam staronového sídla městské správy a zajistit mu duchovní ochranu. Jakkoli byla tato

143) SOkA ČB, AM ČB,, kniha č. 278, fol. 135r, zápis z 8. 7. 1728, body 15 a 16. Výraz „Kamin“ v dobové němčině může označovat komín, kamna, ohniště nebo krb, proto zde obecně hovoříme o otopném zařízení.
144) SOkA ČB, AM ČB,, kniha č. 228, fol. 372v a 385v, zápisy z 16. 11. 1729, bod 23, a 14. 12. 1729, bod 16.
145) SOkA ČB, AM ČB,, kniha č. 278, fol. 297v a 299r, zápis z 9. 6. 1729, bod 6, a 14. 6. 172, bod 3.
146) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 322r a 326v, zápisy z 3. 8. a 8. 8. 1729.
147) Tamtéž, fol. 328r, zápis z 12. 8. 1729, bod 8.
148) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, fol. 303r, 305v a 306v, zápis z 22. 6. 1729, bod 26, 27. 6. 1729, bod 18, a 1. 7. 1729, bod 10/3.
149) Tamtéž, fol. 312v, zápis z 13. 7. 1729, bod 18.
150) Tamtéž, fol. 312v, zápis z 13. 7. 1729, bod 18.
151) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 331v, zápis z 19. 8. 1729.
152) Tamtéž, fol. 490v–491r a 493r, zápis z 28. 7. 1730, body 13 a 14, zápis z 31. 7. 1730, bod 14; kniha č. 278, fol. 493v, zápis ze 7. 8. 1730.
153) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 119.
154) *R. Kuchynka*, Schöpfova kresba pro malbu v českobudějovické radnici, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 20, 1912, s. 134–137.
155) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 428v a 439v, zápis z 29. 3. 1730, body 10 a 11.
156) Tamtéž, fol. 451v a 453r, zápis z 21. 4. 1730, bod 8, a 28. 4. 1730, bod. 7. Hypoteticky mohlo jít o malíře Michaela Reše (Resche), jehož působení v Jindřichově Hradci je doloženo v dlouhém rozmezí let 1693–1747; viz *F. Teplý*, Dějiny města Jindřichova Hradce II. Část kulturní. Jindřichův Hradec 1929, s. 115–116.
157) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 93, bod 18.
158) Tamtéž, bod 19.
159) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 467v, zápis ze 31. 5. 1730, body 10 a 11. Podle závěrečného vyúčtování obdržel J. A. Schöpf za svou práci 355 zlatých – SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 36.
160) SOkA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa obce – zprávy agentů, list Johanna Josefa Ungara z Prahy z 19. 8. 1730.

festivita spojena s mimořádně vysokými finančními náklady, bez podobné slavnosti si barokní společnost tento důležitý akt nedokázala představit.

Nejspíše 22. března 1730, nebo těsně před tím, obdrželi konšelé od svého agenta Norberta Franze Heymerleho sdělení, že hrabě Collalto se chystá na diplomatickou misi do Říma, a že by mohl cestou provést obnovu budějovické městské rady. To bylo impulsem ke svolání komisionální prohlídky staveniště 29. března, kdy radní s Kelecsényim projednávali, jakým způsobem by se dala přestavba urychlit.[161] Kolem přelomu dubna a května bylo nakonec dohodnuto, že obnovu rady provede nejvyšší dvorský sudí František Josef hrabě Černín z Chudenic během léta, ale ani tak nezbývalo mnoho času. Od června do srpna přípravy vrcholily. V Praze bylo zakoupeno obřadní křeslo s řezbářskou výzdobou, pozlacené a čalouněné sametem a taftem. Kromě něho pořízena pro Černína i nová postel. Jakmile se konšelé dozvěděli, že hrabě Černín má v oblibě *„Ratzerstorffr Wein“*, neváhali a pověřili agenta Heymerleho, aby obstaral nákup 6 věder vína z podunajského Ratzersdorfu. Na schwarzenberském panství byl skolen jelen, čistě zastřelený a nepotrhaný psy, takže mohl být zřejmě při slavnosti vystaven.[162]

Během srpna byly s hrabětem Černínem smluveny podrobnosti obnovy a stanoveno datum,[163] totiž na 28. srpen 1730.[164] Předchozího dne odpoledne dorazil hrabě Černín a na hranicích města byl uvítán městskou delegací a měšťanskou setninou na ozdobených koních, která jej doprovodila do hostince U Tří korun. Ve slavnostní den byla do úřadu uvedena nová městská rada a sbor obecních starších. Vznešení hosté, včetně hraběnky Buquoyové nebo knížete Schwarzenberga, si nepochybně prohlédli téměř dokončenou radnici.

Protože hlavní pramen představují účty a jakýsi koncept instrukcí k přípravě oslavy, jsme informováni v první řadě o gastronomické stránce věci a příslušných dekoracích. Pro zásobování slavnosti masem, máslem a sádlem využilo město zdrojů ze svých venkovských hospodářství – byl poražen tažný vůl ze dvora v Dubném, telata pocházela ze dvorů Srubce a Ostrolovského Újezda, další kus dobytka z Remlova dvora a skopové z městského ovčína.[165] Zvěřina ovšem musela být dovezena z cizích panství Hluboké a Libějovic. Samozřejmostí bylo pivo, ale také rakouská vína. Z Lince, tradiční křižovatky evropského obchodu, byly dovezeny sladkosti, citrony, pomeranče, datle a cizokrajné koření. Hosté mohli ochutnat kávu, čaj a jiné druhy *„Medicinen“*, norimberské perníčky, sladké pečivo, koláče, tvarůžky, uzené jazyky, špek, pistácie, olivy, artyčoky, mandle, rozinky, hroznové víno, švestky, míšeňská jablka a hrušky, pstruhy atd. Konšel Daublebský dodal suchary a nakládané ovoce. Podle instrukcí měly být cukrářským způsobem zhotoveny tři pyramidy, zdobené erbem hraběte Černína, říšským orlem a znakem města nebo království.

Radniční interiéry byly vyzdobeny barevnými sukny, zejména zelenými a červenými. Městský věžný, jeho tovaryši a strážní v branách obdrželi novou livrej a horníci nové černé uniformy (mimochodem: dvojici horníků ve slavnostních uniformách zachycuje Schöpfova malba na stropě radního sálu). Královskou světnici ozdobilo šest vyřezávaných nástěnných svícnů od sochaře Dietricha, pořízena byla nová zrcadla, lucerny, svíčky, květiny, cínové nádobí, stříbrné tácy, kuchyňské náčiní a prostírání. Hudební doprovod zajišťovali muzikanti městští i vojenští.

Některé předměty, pořízené v rámci příprav ke slavnostnímu otevření, zůstaly součástí výzdoby radničních interiérů natrvalo. Patřila k nim mimo jiné mapa Českého království, zakoupená v Praze prostřednictvím agenta Ungara;[166] téměř s jistotou se jednalo o Müllerovu mapu vytištěnou v roce 1720, která do roku 1996 visela v badatelně archivu v přízemí radnice.[167]

Výdaje spojené se slavnostním otevřením dosáhly ohromné částky 3.718 zlatých 23 krejcary 5 ½ denáru,[168] což představuje 22 % sumy, jaká byla vynaložena na vlastní přestavbu!

STAVEBNÍ NÁKLADY

Během 20. let 18. století se městská rada v Českých Budějovicích pustila do několika významných investičních akcí, mezi nimiž náklady na přestavbu radnice tvořily jen jednu z položek podílejících se na celkovém hrozivém součtu. Jisté obavy konšelů z přetížení obecního rozpočtu k nám autenticky promlouvají z pamětního spisu, který byl sestaven 30. června 1729 a následujícího dne jako vzkaz budoucím generacím vložen do makovice radniční věže. Při jeho pročítání musí zaujmout už jen samotný důraz na ekonomické záležitosti. Bod za bodem je tu vyjmenováno přelití a odlití kostelních zvonů (1.790 zlatých), zřízení městského vodovodu (19.408 zlatých), koupě deskového statku Olešnice (59.300 zl.), výroba nových varhan (2.400 zl.), náklady na obnovu důlního podnikání (4.600 zl.), náhrada škod způsobených požárem z roku 1728 a značná zátěž spojená s ubytováním vojska v posledních dvaceti letech. Jako pátý bod zařadil písař radnici: *„Jelikož se ukázalo, že budova radnice je na spadnutí, ba přímo nebezpečná, probíhá od roku 1727 její oprava a přestavba. K dnešnímu dni, to jest k 25. červnu 1729, si vyžádala náklady ve výši 8.792 zlatých a 33 krejcarů. Kolik ještě budou činit celkové náklady? To nyní ještě nelze říci“*.[169] Nám tento údaj odhaluje zajímavou skutečnost, že o provedených pracích byla vedena průběžná účetní evidence, která

161) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 228, fol. 434r–v, zápis z 22. 3. 1730.
162) Tamtéž, fol. 468r, 473r–v, 474v, 484r, 494v a 495v–496r, zápisy z 31. 5. , 16. 6. , 5. 7. , 3. 8. a 14. 8. 1730.
163) Tamtéž, fol. 333v a 495r, zápisy z 23. 8. 1729 a 3. 8. 1730.
164) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1964, o. c. v pozn. 8, pag. 524 (na pag. 525 dodatečný vpisek o obnově rady s chybným datem 6. 8. 1730). Eichlerova kronika uvádí nesprávné datum 26. 8. 1730 – SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1973, o. c. v pozn. 8, pag. 51. Autentických zdrojů, které by potvrdily datum slavnosti, není mnoho. Patří k nim např. písemná omluva třeboňského probošta Adalberta Prechta, který byl pozván na 28. 8. , ale nemohl se zúčastnit, neboť toho dne slavili v klášteře svátek patrona sv. Augustina; slíbil proto přijet nebo vyslat zástupce až nazítří 29. 8.–SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 76, list z 24. 8. 1730.
165) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 73, fol. 153v–155r.
166) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 160 (v roli měla délku 5 loktů a 3 osminy lokte).
167) Dnes SOkA ČB, Sbírka map, plánů a atlasů, inv. č. 100 (rozměry 280×235 cm).
168) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 707, fol. 121v, položka č. 146.
169) SOkA ČB, AM ČB, CHŘ, kart. 76, opis pamětního spisu z 30. 6. 1729 (německy); edici v českém překladu viz *J. Chvojka,* Nejstarší dokument z kupole českobudějovické radnice, Výběr 32, 1995, s. 185–189.

umožnila spočítat výdaje k aktuálnímu datu.

Jediným souhrnným pramenem, ze kterého lze získat celkový přehled o stavebních nákladech, je často citovaný Rejstřík vydání na stavbu radnice (v originále nadepsaný „*Unkosten bey dem Rathhaus*“), pořízený bezprostředně po dokončení prací a svázaný do formy knihy o 17 popsaných foliích.[170] Podle tohoto závěrečného vyúčtování dosáhly výdaje sumy 16.774 zlatých 33 krejcary 4 ½ denáru. Je tu ovšem zřetelně přiznáno, že autor účtu do celkové částky započítal například i 41 zlatých 40 krejcarů za opravu sousedního Schnarcherova domu, která byla stavebními pracemi vyvolána.[171] Některé podružné částky se naproti tomu do sumáře nedostaly, nepochybně však představují jen zanedbatelné položky – z izolovaně dochované knihy příjmů a vydání za první pololetí 1729 se kupříkladu dozvídáme o placení nočním hlídačům na staveništi, započteny nebyly ani cestovní náhrady a pohoštění pro Kelecsényiho při jeho návštěvách Českých Budějovic.[172] Předpokládat musíme rovněž jistý rozsah prací vykonávaných v rámci robotní povinnosti městských poddaných, která nebyla účetním způsobem evidována.

Co však taková částka znamenala pro městskou ekonomiku? Hlavní účetní knihy, které by nám poskytly celkový obrázek finančního hospodaření města, jsou právě pro první třetinu 18. století zachovány s velkými mezerami. Nejbližší předchozí účetní rok, v němž jsme schopni rekonstruovat úhrnnou výši příjmů a vydání, je časově dosti vzdálený (1703): městská pokladna během něj vykázala příjmy 61.579 zlatých a výdaje 50.393 zlatých.[173] Pokud se i v následujícím období hospodařilo s tak výrazným přebytkem, vysvětlovalo by to, proč si obec mohla ve 20. letech 18. století dovolit několik souběžných investic značného rozsahu. Období po dokončení radnice se naopak ve světle účetních knih ukazuje méně příznivě: podle zachované evidence z roku 1737 bylo přijato 36.706 zlatých a vydáno 38.737 zlatých.[174]

Klíčové vodítko představuje konstatování městské rady z ledna 1733, že sice zadní část radniční budovy naléhavě vyžaduje přestavbu, ale nemůže v ní být pokračováno, jelikož v současné době je obecní pokladna vyčerpána pořízením nových zvonů, varhan, stavbou kašny, výdaji na ubytování dělostřelectva, zaopatření vojenských invalidů a také na provoz věznice (*„der hintere Theil deß Rathhauses ist höchst nöttig, allein auß Mangel der Gelder kan mann nicht fortfahren“*).[175] Zpráva nejenže vypovídá o nevalné kondici městských financí, ale zároveň přináší pro nás cenné svědectví o tom, že přestavba přední části radnice byla součástí rozsáhlejšího nedokončeného záměru, který zahrnoval úpravy zadních traktů směrem k České ulici. Snad právě této další plánované etapy se týkalo jednání s Kilianem Ignácem Dientzenhoferem z června 1732, když připravoval projekt poutního kostela na Dobré Vodě u Českých Budějovic a měla se s ním při této příležitosti prohovořit otázka radnice a pranýře (*„ist auch mit dem Baumeister wegen des Rathauß und Pranger zu reden“*).[176]

CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA A ROZSAH PŘESTAVBY

Barokní zásah do stavební podstaty radnice byl od začátku chápán „pouze“ jako přestavba, vynucená požárními riziky a statickými problémy původní budovy. Z archivního materiálu i z objektu samotného je patrná snaha o úsporné řešení s maximálním možným využitím staršího zdiva, které ještě dnes tvoří významné procento svislých zděných konstrukcí a části kleneb. Městská správa však zároveň využila příležitosti, aby touto úpravou bylo dosaženo co nejvíce reprezentativního účinku, a to zejména navenek a ve vnitřních úředních prostorách.

Přestavba se týkala především hlavní části radnice na straně náměstí. Odpovídá tomu mj. formulace citované Schneiderovy kroniky, podle níž byl stavěn *„das vorder Theil des Rathauses“*. Hmota této přední části, vzniklá srůstem dvou středověkých měšťanských domů, zůstala ovšem v zásadě zachována; barokní aktivita proměnila vnitřní dispozici budovy, kde došlo k nahrazení staticky nevyhovujících konstrukcí. Zcela nového řešení se dočkala pohledově exponovaná průčelí: sjednocení fasád dvou starších objektů bylo podřízeno osové souměrnosti, což si vyžádalo i částečné zaslepení podloubí. Pod barokními omítkami na jižní straně i na východním průčelí do náměstí se při poslední rekonstrukci v 90. letech 20. století podařilo odhalit intaktně dochované plochy sgrafitové výzdoby ze 16. století, a to až do úrovně druhého patra. Vzhled jižního bočního průčelí do Radniční ulice byl sjednocen včetně renesančního zadního křídla, dokončeného patrně v roce 1570.

Přestavba radnice z let 1727–1730, a to včetně mimořádně nákladné festivity spojené s jejím dokončením, patří k posledním okázalým až pompézním projevům baroka v Českých Budějovicích. Privilegované město ji mohlo ještě provést zcela ve vlastní režii, a vystavit tak na odiv svůj význam a finanční možnosti, byť ve stejné době už přicházely první náznaky budoucího zpřísnění poměrů. Kameralistické snahy tereziánských dob následně omezily ekonomickou samostatnost královských měst a v narůstající míře podřídily městské finance státnímu dohledu.[177] Ruku v ruce s tím šel i vývoj architektonického stylu, směřující k osvícensky uměřenému klasicismu.

170) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 36 (viz tabulkav příloze).
171) Oprava Schnarcherova domu si ve skutečnosti vyžádala ještě dodatečné výdaje, neboť nebyla hotova ještě ani v roce 1732; SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 229, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1730–1734, fol. 19v, zápis z 26. 3. 1732.
172) SOkA ČB, AM ČB, o. c. v pozn. 79, položka č. 238 (různé výdaje); týž fond, o. c. v pozn. 73.
173) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 701, Hlavní kniha příjmů a vydání 1703.
174) Tamtéž, knihy č. 708 a 709, Hlavní knihy příjmů a vydání na I. a II. pololetí 1737.
175) SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 229, fol. 124r, zápis ze 7. 1. 1733.
176) Tamtéž, fol. 43v, zápis z 9. 6. 1732.
177) K problematice např. *P. Bělina*, Česká města v 18. století a osvícenské reformy. Praha 1985.

PŘÍLOHA: SOUHRNNÝ PŘEHLED VYDÁNÍ NA PŘESTAVBU RADNICE V OBDOBÍ 1727–1730

(zpracováno dle SOkA ČB, AM ČB kniha č. 849, Rejstřík výdajů na stavbu radnice 1727–1730)

Položka	Datum vyplácení	Částka	%
Tesařské práce	8. 3. 1727 – 10. 11. 1730	1 631 zl. 29 kr. 3 den.	9,72
Zednické práce	14. 7. 1727 – 2. 10. 1730	4 250 zl. 22 kr. 3 den.	25,34
Kamenické práce	6. 9. 1727 – 31. 10. 1730	1.833 zl. 18 kr.	10,93
Vápno	28. 4. 1727 – 21. 10. 1730	1.654 zl. 3 kr.	9,86
Truhlářské práce	12. 10. 1727 – 2. 10. 1730	486 zl. 39 kr.	2,90
Zámečnické práce	20. 3. 1728 – 24. 11. 1730	1 204 zl. 54 kr. 4 1 ½ den	7,19
Pokrývačské práce	26. 7. 1727 – 6. 10. 1730	163 zl. 3 kr.	0,97
Kovářské práce	31. 10. 1727 – 31. 10. 1730	259 zl. 7 kr.	1,54
Mědikovecké práce	6. 11. 1728 – 29. 7. 1730	839 zl. 21 kr.	5,00
Černý plech, hřebíky, drát		284 zl. 28 kr. 3 den.	1,69
Bílý plech a klempířské práce		753 zl.	4,49
Hamernické práce		487 zl. 9 kr.	2,90
Kamnářské práce		110 zl.	0,66
Zlatnické práce		232 zl. 22 kr.	1,38
Dlaždičské práce	31. 12. 1729 – 16. 9. 1730	23 zl. 13 kr. 3 den.	0,14
Hodinářské práce		210 zl.	1,25
Doprava kamene		144 zl. 41 kr. 3 den.	0,87
Malířské práce		527 zl. 21 kr.	3,14
Sedlářské práce		75 zl. 43 kr. 3 den.	0,46
Sklenářské práce		237 zl. 30 kr. 3 den.	1,42
Lámání kamene	29. 5. 1728 – 22. 4. 1730	65 zl. 20 kr.	0,39
Stavební dříví		104 zl. 37 kr.	0,62
Mramorové plotny		548 zl. 19 kr.	3,27
Sochařské práce		240 zl.	1,43
Různé (architektonický výkres; lana, kladky, olej, nádoby na vodu a vápno; hodinové cimbály; štukatérské práce)		366 zl. 50 kr. 3 den.	2,19
Oprava poškozeného sousedního domu		41 zl. 40 kr.	0,25
CELKEM		16 774 zl. 33 kr. 4 ½ den.	100

PhDr. Daniel Kovář: Státní okresní archiv České Budějovice,
Rudolfovská 40, 370 01 České Budějovice
daniel.kovar@ceskearchivy.cz

PRAMENY A LITERATURA

Státní oblastní archiv v Třeboni, Sbírka matrik Jihočeského kraje (dále jen SOA Třeboň, SMJK), Farní úřad České Budějovice (sv. Mikuláš), kniha č. 96, Matrika zemřelých 1709–1753.

SOA Třeboň, SMJK, Farní úřad Třeboň, kniha č. 26, Matrika oddaných 1660–1730.

Státní okresní archiv České Budějovice, fond Archiv města České Budějovice (SOkA ČB, AM ČB), kniha č. 188, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 227, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1724–1728.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 229, Kniha zápisů ze schůzí městské rady 1730–1734.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 278, Kniha zápisů ze schůzí městské rady in judicialibus 1728–1731.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 626, Hlavní kniha příjmů a vydání 1556–1557.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 701, Hlavní kniha příjmů a vydání 1703.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 706, Hlavní kniha příjmů a vydání, leden-červen 1729.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 707, Hlavní kniha příjmů a vydání 1730.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 708, Hlavní kniha příjmů a vydání na I. pololetí 1737.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 709, Hlavní kniha příjmů a vydání na II. pololetí 1737.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 849, Rejstřík výdajů na stavbu radnice 1727–1730.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1964, Kronika Tomáše Františka Veselého.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1969, Kronika Lukáše Bernarda Schneidera, I. díl

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1971, Kronika L. B. Schneidera (opis).

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1972, Kronika Jana Jiřího Millauera.

SOkA ČB, AM ČB, kniha č. 1973, Kronika Jana Eichlera.

SOkA ČB, AM ČB, Chronologická řada (ChŘ), kart. 75, listy ze 4. 7. 1727, 1. 10. 1727, 18. 1. 1728, 15. 4. 1728, 26. 5. 1728, 26. 7. 1728, 26. 9. 1728.

SOkA ČB, AM ČB, ChŘ, kart. 76, listy ze 7. 2. 1729, 30. 6. 1729 a 24. 8. 1730.

SOkA ČB, AM ČB, Tematická řada, Politická správa obce – zprávy agentů, listy Johanna Josefa Ungara z Prahy z 11. 12. 1728 a 19. 8. 1730.

SOkA ČB, AM ČB, Testamenty, kart. 23, testament ze 17. 11. 1726.

SOkA ČB, AM ČB, spisy fondového oddělení 1788–1850, sign. VIII/16/1805.

P. Bělina, Česká města v 18. století a osvícenské reformy. Studie ČSAV 20. Praha 1985.

W. Böhm – E. Zdiarsky, Die Stadt Budweis. Eine Orts- und Volkskunde. České Budějovice 1904

L. Čapek – J. Militký a kol., Historická radnice v Českých Budějovicích ve světle archeologických výzkumů a rozboru hmotných pramenů. Plzeň – České Budějovice 2016.

R. Huyer, Aus Alt-Budweis. I. Die Wiesenmühle. II. Der Samsonbrunnen. České Budějovice 1898.

J. Chvojka, Nejstarší dokument z kupole českobudějovické radnice. Výběr, roč. 32, 1995, s. 185–189.

J. Ivanega, Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou. Praha 2014; *Týž*, Lovecký zámek Ohrada. Stavební dějiny. Praha 2014.

J. Ivanega, „Wohl, tüchtig und tauerhafft." Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703–1732). Disertační práce Masarykovy univerzity v Brně. České Budějovice 2015.

D. Kovář, Historická těžba a zpracování vápence na Českobudějovicku. Výsledky povrchového průzkumu pozůstatků novověkého vápenictví a výpověď archivních pramenů. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 27, 2014, s. 307–353.

D. Kovář, Muži v čele budějovické radnice. České Budějovice 2008.

D. Kovář, Požáry, povodně, kobylky. Přírodní pohromy v dějinách Českých Budějovic. České Budějovice 2005.

D. Kovář, Předlouhý život vojenského vysloužilce. Pokus o verifikaci jedné zprávy z českobudějovické měšťanské kroniky 18. století. Jihočeský sborník historický, roč. 88, 2019, s. 256–263.

R. Kuchynka, Schöpfova kresba pro malbu v českobudějovické radnici. Časopis Společnosti přátel starožitností českých 20, 1912, s. 134–137.

H. Látal, Josef Emanuel Fischer z Erlachu – „autor" barokní podoby českobudějovické radnice, Výběr 38, 2001, s. 310–320;

H. Látal, Anton Erhard Martinelli ve službách Schwarzenbergů. In: Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice 2008, s. 219–228.

J. Muk – J. Urban – M. Barešová, České Budějovice čp. 1 a 2. Stavebně historický průzkum. SÚRPMO Praha 1988.

I. Nagy, Magyarország családai, VI. díl, Budapešť 1860.

K. Pletzer, České Budějovice. Praha 1953.

K. Pletzer, Českobudějovičtí výtvarní umělci v 17. a 18. století. Doplňky a opravy k Slovníku výtvarných umělců. Jihočeský sborník historický, roč. 60–61, 1991–1992, s. 23–34.

T. Sterneck, Mezi měšťany a šlechtou. Dějiny rodu Daublebských ze Sternecku. Brno 2009

M. Šanda, Anton Erhard Martinelli (1684–1747). Vídeňský architekt ve schwarzenberských službách. České Budějovice 2020.

M. Tošnerová – M. Květová, Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800. Praha 2019.

Der Rathausumbau in České Budějovice in den Jahren 1727–1730 Glanz und Elend des barockzeitlichen Bauens

Das durch seine drei Türme charakteristische Rathaus am Hauptplatz von České Budějovice ([Böhmisch] Budweis) stellt das Ergebnis vom Barockumbau des gotisch-renaissancezeitlichen Gebäudes dar. Der Beitrag nimmt sich vor, die mit dem Umbau in den Jahren 1727-1730 zusammenhängenden Archivquellen zu präsentieren, die bislang nicht erschöpfend erforscht wurden. Es handelt sich vor allem um eine Zusammenfassung der von der eigentlichen Entstehung des Baus, seiner Organisationssicherung und auch von der Urheberschaftsfrage aussagenden Angaben; die kunsthistorische Wertung bleibt zur Seite.

Ein aus den öffentlichen Mitteln finanzierter Bau hat in der reichen Materie des Stadtarchivs einen Vorteil, denn der Stadtrat war für das Bewirtschaften der Geldmittel der Stadtgemeinde verantwortlich, er musste daher beweiskräftige Registra von seinen Entscheidungen und ausführliche Buchhaltung führen. Man kann somit „hinter die Kulissen" des Bauprozesses im 18. Jahrhundert aus einem anderen Winkel als im Fall eines Privatauftrags blicken. Die Korrespondenz mit dem Baumeister ist zum Teil erhalten; sie belegt a. a. durchlaufende Änderungen der ursprünglichen Bauabsichten im Laufe der Arbeiten. Das Rathaus wird für ein Werk des Architekten Anton Erhard Martinelli gehalten, der aber nur Urheber des ursprünglichen Projekts war; dieser Entwurf wurde nur teilweise beibehalten, und darüber hinaus er betraf lediglich die Gestalt der Hauptfront des Gebäudes. Der Finalbau war Ergebnis der Kompromisse unter dem Projekt, den Vorstellungen des Stadtrats und den Entwürfen des ausführenden Baumeister Kelecsényi; er entbehrte auch nicht der Konflikte. Einige Bauetappen hatten eher den Charakter einer Improvisation. Es scheint, dass das architektonische Grundkonzept mit drei Türmen schon im primären Projekt enthalten war. Ein interessantes Element stellt die tragende Holzkonstruktion vom mittleren Turm dar, die durch sein Aufstellen auf das Renaissancegebäude erzwungen wurde, das zum Tragen eines schweren Aufbaus nicht geeignet war. Der Beitrag widmet sich dem

Anteil von einzelnen Handwerkfächern am Rathausbau, sowie dem Beschaffen des Baumaterials. In der Beilage sind die buchhalterisch belegten Kosten summiert.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: České Budějovice ([Böhmisch] Budweis), Rathaus, Ringplatzvedute, gegen Mitte des 19. Jahrhunderts. Aus der dunklen Hausfront treten vier Wasserspeier in Drachengestalt hervor, die in jener Zeit aber ihre Funktion nicht mehr erfüllten, denn sie wurden durch Fallrohre an der Fassadenoberfläche ersetzt. Über die Linie der Umfassungsmauern ragen drei bis fünf Schornsteine hinauf. Ganz rechts findet man die nördliche Rathausmauer mit einem wohl nachträglich durchgebrochenen Fenster; bereits diese Mauer wurde im Laufe des Baus zum Gegenstand des Streits mit dem Besitzer des Nachbarhauses Zu den drei Kronen (Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 2: České Budějovice – Rathausfoto, gegen 1870. Gut deutlich sind die an die Körper der älteren Wasserspeier angeschlossenen Fallrohre. Die nördliche Mauer ist nunmehr von zwei Fensteröffnungen durchgebrochen. Über der Attika und Seitenmauer sind fünf Schornsteine sichtbar (Sammlung des Autors).

Abb. 3: České Budějovice – Barockrathaus, heutige Gestalt. Rechts das Haus Zu den drei Kronen, umgebaut und erhöht 1877 (Foto Autor).

Abb. 4: České Budějovice – Rathaus, Luftbild von Westen. Fünf parallele Dächer wurden 1905 durch Flachdach in der Höhe der barocken Attika ersetzt, das an der Hofseite Attika mit historisierendem Zinnenkranzmotiv abschließt. Der hintere Flügel über dem L-Grundriss stammt aus der Renaissance, seine Fassade in die Radniční (Rathaus-) Gasse wurde im Barock der Seitenfront des Vordergebäudes stilistisch angepasst. Zum Rathauskomplex gehört heute auch das Nachbarhaus Zu den drei Kronen (links), das 1877 vom Fundament auf neu erbaut wurde, und der moderne Einbau aus den Jahren 1998–2000 mit quadratischem Turm. Das höhere Gebäude mit Satteldach im Vordergrund schließt das Haus Zu den drei Kronen ab, das rechts angeschlossene niedrigere Gebäude ist das ehemalige Gefängnis aus dem Jahr 1825 (Foto Autor).

Abb. 5: České Budějovice, Rathaus. Schema der anfangs des 20. Jahrhunderts verschwundenen barocken Überdachung mit drei Sattel- und zwei Pultdächern (Bauaufnahme 1859, Umzeichnung des Autors. Original im Staatlichen Bezirksarchiv České Budějovice, Stadtarchiv von České Budějovice, Abt. 1868-1928, Karton 122, Sign. 3 11/3).

Abb. 6: České Budějovice, Rathaus. Attika der Haupt- (östlichen) Front mit Abdrücken der ursprünglichen Satteldächer (Foto Autor, 2021).

Abb. 7: České Budějovice, Rathaus. Der heutige Dachraum mit Abdrücken nach den ursprünglichen Dächern und einem Stützpfeiler der Attika, rechts der Unterteil des südlichen Seitenturms (Foto Autor, 2021).

Abb. 8: Die Gedenkschrift aus dem 30. Juni 1730 nach der Herausnahme aus dem Turmknopf, November 1994 (Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 9: České Budějovice, Rathaus. Das im Barock verblendete Schulterbogenportal samt dem mit Eisenblech und Metallbändern beschlagenen ursprünglichen Türflügel (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 10: Der mit Eisenblech und Metallbändern beschlagene Türflügel nach der Herausnahme aus dem verblendeten Portal (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 11: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, Schema der Trag- und Versteifungskonstruktion. Punktierte Linie – Höhenniveau des heutigen Fußbodens auf den unterzogenen Stahlträgern aus den 1990er Jahren (Aufnahme und Zeichnung des Autors).

Abb. 12: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, der Balkenrost als Basis für die Trag- und Versteifungskonstruktion – Blick von oben (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 13: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, Detail der Lagerung der versteifenden Holzkonstruktion auf dem Holzrost vor dem Absägen des schrägen Windversteifungsbalkens des Andreaskreuzes (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 14: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, Detail der Lagerung der versteifenden Holzkonstruktion auf dem Holzrost. Durch Absägen des schrägen Windversteifungsbalkens und Durchbrechen der Öffnungen im Mauerwerk ist Raum zum Durchziehen des Stahlträgers entstanden (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 15: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, Detail der Lagerung der versteifenden Holzkonstruktion – Untersicht des Balkenrostes, über dem die eingelegten Stahlträger deutlich sind (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 16: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, hölzerne Trag- und Versteifungskonstruktion in der Höhenebene des Oberteils des Ostfensters, Ansicht der Südwand (Foto Autor, 2021).

Abb. 17: České Budějovice, Rathaus. Mittelturm, hölzerne Trag- und Versteifungskonstruktion in der Höhenebene des Oberteils vom Ostfenster, Blick in die Nordostecke (Foto Autor, 2021).

Abb. 18: České Budějovice, Rathaus. Der südliche Seitenturm während der Rekonstruktion in den 1990er Jahren. Nach dem Entfernen des Verputzes wurde es deutlich, dass die Ecken klassisch, aber die ausfüllenden Flächen nur „auf halben Zügel dik" gemauert sind, wie es der Stadtratsentscheidung aus dem 27. Mai 1729 entspricht (Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 19: České Budějovice, Rathaus. Hoher Mittelturm, Detail der barocken Stuckausschmückung und der entputzten Pilaster in der Zifferblatthöhe (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 20: České Budějovice, Rathaus. Hauptfront, Detail der barocken Stuckausschmückung während der letzten Rekonstruktion (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).

Abb. 21: České Budějovice, Rathaus. Mittelgiebel vor dem Mittelturm, Detail der Stuckvolute (1990er Jahre, Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice).